

Lunds Universitet
Socialhögskolan
SoL 065 Socialt arbete med drogmissbrukare
Vårterminen 2006

DET ÄR MITT LIV! DET HÄR BEHÖVER JAG – vägen ut ur missbruk ur ett brukarperspektiv

Författare: Sandra Nilsson
Melina Tirone

Handledare: Stine Thorsted

Abstract

The purpose of this essay was to investigate which factors the individuals found important in the process of becoming a person with a drug-free life. The framing of the questions we had were to get the experiences, thoughts and wishes of the drug users. The survey was based on thematised qualitative interviews and focused in the personal stories of the interviewees. We interviewed four women and five men, all of which had several years of drug-abuse behind them. We found similarities and patterns and we could identify that the three most important things was the own motivation, will and that the drug-abuser had the possibility to change their social network and had the ability to find other important things in life.

FÖRORD.....	4
1 INLEDNING.....	5
1.1 PROBLEM OCH BAKGRUND.....	5
1.2 STUDIENS SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING.....	6
1.3 CENTRALA BEGREPP.....	7
1.3.1 Missbruk och missbrukare.....	7
1.3.2 Samhället.....	7
1.3.3 Ordförklaring.....	8
1.4 VIDARE FRAMSTÄLLNING.....	8
2 METOD.....	9
2.1 ETISKA ASPEKTER.....	10
2.3 URVAL.....	12
2.4 TEORI OCH ANALYS.....	12
2.5 VALIDITET OCH REABILITET.....	13
2.5.1 Validitet.....	13
2.5.2 Reliabilitet.....	14
2.6 KÄLLKRITIK.....	14
3 BAKGRUNDSBESKRIVNING.....	15
3.1 TIDIGARE FORSKNING.....	15
3.2 OM HEROIN- OCH AMFETAMIN MISSBRUKS UTBREDNING I SVERIGE.....	20
4 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	21
4.1 SYMBOLISK INTERAKTIONISM.....	21
4.1.1 Rötter och grundpelare.....	22
4.1.2 Identitet och självbild.....	22
4.1.3 Roller och relationer.....	23
4.2 SYSTEMTEORI.....	24
4.2.1 Ursprung och definition.....	25
4.2.2 Socialt nätverk och ömsesidighet.....	25
4.3 BEGREPP UR FORSKNINGEN KRING VÄGEN UT UR MISSBRUK.....	26
4.3.1 "Utmognad".....	26
4.3.2 "Pushes & Pulls", "rock bottom".....	27
4.4 TEORIDISKUSSION.....	28
5 ANALYS.....	28
5.1 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA.....	29
5.2 ERFARENHETER, TANKAR OCH UPPLEVELSER.....	33
5.2.1 Vägen ut ur missbruket.....	33
5.2.2 Viljan, hålen och motivationen.....	40
5.2.3 Att be om hjälp och att få hjälp fast att man inte vill.....	44
5.2.4 Jag och mitt liv.....	49
6 AVSLUTANDE DISKUSSION.....	54
7 REFERENSER.....	57
BILAGA 1: BREV TILL INSTITUTIONER M.FL.....	60
BILAGA 2: BREV TILL RESPONDENTERNA.....	61
BILAGA 3: INTERVJUTEMAN.....	62
BILAGA 4: INTERVJUGUIDE.....	63

Förord

Att skriva uppsats är en intensiv men lärorik och spännande period. Denna uppsats hade inte kunnat bli till utan hjälp från andra. Därför vill vi börja med att tacka våra nio respondenter som så generöst delade med sig av sina tankar och upplevelser. Utan er hade uppsatsen aldrig kommit till stånd. Vidare vill vi tacka de frivillig- och brukarorganisationer, institutioner och behandlingshem som hjälpt oss att rekrytera intervjupersoner. Slutligen vill vi tacka oss själva för gott samarbete samt vår handledare Stine Thorsted för konstruktiv handledning.

Lund, juni 2006

Sandra Nilsson och Melina Tirone

1 Inledning

”... att en individ börjar använda narkotika kommer alltså inte från en klar himmel. Lika litet som att en individ som varit narkotikamissbrukare börjar leva ett vanligt liv...”(Kristiansen 2000:17).

1.1 Problem och bakgrund

De individer som lyckats att ta sig ur ett drogmissbruk har enligt Kristiansen (2000) fått begränsad uppmärksamhet i både forskningen och den offentliga debatten. En viktig bakomliggande tanke för vår studie är, i linje med Kristiansen, att kunskaper om missbrukares liv och tankar kan förtydliga viktiga sidor av narkotikamissbruk som annars lätt överskuggas av samhällets dystra syn av narkotikamissbrukare. Vi vill därför närma oss missbrukslivet med inställningen att missbrukare, liksom alla andra människor, har möjlighet att förändra sina liv.

Narkotikamissbruk är ett väldiskuterat ämne i Sveriges samhälle. Christie och Brunn (1985) menar att det en vanlig uppfattning att narkotika är ett hot mot samhället och att narkotika därför inte hör hemma i vår kultur (refererad i Kristiansen, 2000). Uppfattningen är även att narkotikan kan drabba vem som helst och att den som brukar narkotika blir beroende av substanserna vilket i sin tur kommer att göra att individen hamnar i en avskärmad värld med kriminalitet, våld, prostitution, sjukdomar och dödlighet. Denna värld är enligt uppfattningen väldigt svår att ta sig ur. Synsättet har fått stöd från myndigheter och från missbruksforskning (a.a.). Skårner (2001) skriver att narkotikamissbruk väcker upprörda och starka känslor hos människor och därför hörs det ofta i den offentliga debatten att vi måste ”ta kampen mot narkotikan”.

Användandet av narkotika är till skillnad från andra former av drogbruk illegitimt och all hantering av narkotika är kriminaliserad. Detta innebär att allt icke medicinskt bruk officiellt ses som missbruk i Sverige. Den som brukar narkotika tar en risk att bli utsatt för kontroll och repression från samhällets sida. Individen riskerar även att bli utsatt för fördömande från andra människor (Skårner, 2001).

När man identifierar en problemformulering inom ramen för ett forskningsområde rör man sig från ett generellt intresse eller tvivel och från nyfikenhet till en specifik

formulering av problemet (Merriam, 1994). Genom att gå från nyfikenhet till forskningsproblem har vi arbetet fram vår definition av det vi vill studera i denna uppsats. Vår nyfikenhet kring ämnet missbruk har grundats i erfarenheter från jobb, praktik, frivilligt arbete och andra egna erfarenheter. Vi har båda två stött på personer som är eller har varit inne i ett missbruk och vi har samlat på oss många frågor genom åren. Vår nyfikenhet har sått i hur vägen från ett missbruk till ett drogfritt liv ser ut. Vad är det som krävs av individen själv och av omgivningen för att ett liv utan narkotikan skall vara möjlig? Varför är det så svårt att sluta med narkotika? Vad är det som gör att drogerna håller fast människan? Nu har vi äntligen fått möjlighet att söka svar på några av våra frågor vilket gör att vi med glädje tar oss an att behandla vägen ut ur missbruk ur ett brukarperspektiv. Anledningen till att vi valt detta inifrån perspektiv är att myndigheter, forskare och socialarbetare har alla sina olika svar till vad som behövs för att gå mot ett drogfritt liv och därför är vår studie fokuserad till vad brukarna säger. Kvale lyfter fram Spradleys citat som sätter fingret på vår ambition: *”Jag vill förstå världen ur din synvinkel. Jag vill veta vad du vet på det sätt som du vet det. Jag vill förstå meningen i din upplevelse, gå i dina skor, uppleva tingen som du upplever dem, förklara tingen som du förklarar dem. Vill du bli min lärare och hjälpa mig att förstå...”* (Kvale, 1997:117).

1.2 Studiens syfte och problemformulering

Vi vill belysa vilka faktorer som missbrukaren anser sig vara i behov av för en väg ut ur ett narkotikamissbruk.

1. Vilka erfarenheter från att sluta med narkotika har missbrukaren haft och vad har uppbrottet berott på?
2. Vad behövs från såväl missbrukaren som samhällets sida för att en väg ut ur ett missbruk skall vara möjlig?
3. Vilka upplevelser har missbrukaren av bemötandet från samhället?
4. Hur beskriver missbrukaren sitt inflytande på sin livssituation?

1.3 Centrala begrepp

Vi har plockat ut ett par begrepp som är centrala för vår studie. De är centrala på så vis att de är återkommande i uppsatsen. Det är viktigt att redan i tidigt skede diskutera och definiera dessa begrepp för att på ett så tydligt sätt som möjligt ge en bild av vad vi menar och hur vi använder dessa begrepp.

1.3.1 *Missbruk och missbrukare*

En svår distinktion i användningen av begrepp är den mellan bruk och missbruk och därav brukare och missbrukare. Eftersom vi var har ett inifrånperspektiv och vill ha en aktörorienterad approach på uppsatsen så har vi genom hela arbetsprocessen diskuterat hur vi skall använda de två begreppen och vad vi lägger för innebörd i dem. Vi gick in i intervjuerna med begreppet brukare för ögonen, därav begreppsanvändningen i syftet och frågeställningarna. Detta gjorde vi eftersom vi ville undvika en stämpling av intervjupersonen i forskningsprocessen samt på grund av ordets negativa laddning. Efter intervjuerna ändrades vår inställning då respondenterna själva använder begreppen missbruk och missbrukare när det talar sig om själv och sina liv.

Vi följer Svenssons (1998) linje i definitionen av bruk och missbruk. Han definierar bruk som ett ord som används ibland om vanor som kan övergå i missbruk. Missbruk är det negativa bruket, ett bruk som överskridit en gräns, som gått till övermått. Vi ser i likhet med Kristiansen (2000), på narkotikamissbruk som en livsstil där användningen av narkotika utgör en central aktivitet i missbrukarens liv. Narkotikamissbrukaren anpassar sitt liv efter narkotikan och utgör kärnan i individens självuppfattning. Intervjupersonerna i vår studie har haft långa perioder av narkotikaanvändning på ett sätt som liknar Kristiansens definition av narkotikamissbrukare ovan. Synonymt med narkotika kommer vi även att använda begreppet droger och drogmissbrukare då vi anser att narkotika ingår i gruppen droger.

1.3.2 *Samhället*

I enlighet med det inifrån perspektivet vi tagit avstamp i så lägger vi den betydelse i ordet som våra intervjupersoner lägger i ordet samhälle. När vi ställt frågor rörande samhället

så har respondenten i de flesta fall kopplat sina svar till socialtjänsten och därför kommer vi att använda oss av den synonymen i analysen.

1.3.3 Ordförklaring

”LVU” & ”LVM” Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) skall vara ett medel att bryta destruktiv utveckling (Norström & Thunved, 2005). Lagen innebär att det kan beslutas att en person kan omhändertas mot sin vilja. Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är en lag som skall sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt, får det skydd och stöd som de behöver (a.a.). Även med denna lag kan ofrivilliga omhändertaganden göras.

Vi vill fortsätta med att förklara ytterliggare ord som kan vara bra för läsaren att känna till;

Metadon (Metadonhydroklorid): Ett läkemedel som används som ersättning till heroin.

Subutex: Är ett alternativ till Metadon och används inom substitutionsbehandling (Svensson, 2005).

HVB: Hem för vård och boende

NA: Narcotics anonymous (a.a.)

”Brass”: Hasch (Svensson, 1996)

”Drifta”: Att försörja sig (a.a.)

“E”: Ecstasy (a.a.)

”Soc”: Socialtjänsten (a.a.)

”Punda”: Ta amfetamin

”Tända av”: Tillfälligt göra uppehåll med narkotika

1.4 Vidare framställning

Vi valde att tidigt förklara centrala begrepp och ord som förekommer i våra intervjupersoners terminologi. Vidare kommer ett metod kapitel följt av en presentation av tidigare forskning. Därefter följer ett teoriavsnitt som avslutas med en diskussion runt våra utvalda teorier. Kapitel fem som är vårt analyskapitel, inleds med en kortare presentation av våra nio intervjupersoner. I efterföljande avsnitt analyseras empirin

utifrån vår teoretiska referensram och vävs samman med tidigare forskning. Uppsatsen avslutas med en diskussion kring studiens resultat och slutsatser men också en diskussion om, för våra intervjupersoner, centrala teman.

2 Metod

Vi vill belysa Tomasteoremet; det som människor uppfattar som verklighet, blir verkligt i sina konsekvenser. Poängen med teoremet är att det är viktigare att ta reda på vad människor anser är verklighet än att försöka utforska någon form av objektiv verklighet (Kristiansen & Svensson, 2004). Med detta vill vi understryka att vikten i studien är att få missbrukarens perspektiv och tydliggöra hans eller hennes syn på hjälpbehovet så som det är i deras verklighet. Ambitionen har inte varit att låta behandlingshemmen och institutionerna komma till tals. Då vårt syfte är att studera vägen ut ur ett narkotikamissbruk utifrån ett brukarperspektiv har vi valt att använda oss utav kvalitativ metod, mer specifikt kvalitativ forskningsintervju. Denna metod är användbar eftersom det innebär att man frågar och lyssnar på de människor vars liv man är intresserad av (Kristiansen 2000). *"Intervjuer är särskilt lämpligt när man vill studera människors syn på meningen hos sina levda liv, beskriva deras upplevelser och självuppfattning, klargöra och utveckla deras eget perspektiv på sin livsvärld..."* (Kvale, 1997:100). Den kvalitativa forskningsintervjun är ett professionellt samtal och den halvstrukturerade livsvärldsintervju, som är en typ av kvalitativ forskningsintervju, lämpar sig bra för vår studie då den syftar till att ge beskrivningar av respondentens livsvärld för att sedan tolka och beskriva fenomenens mening. Vi använder intervjun som instrument eftersom det vi vill veta anser vi oss inte kunna få kunskap om på något annat sätt. Vi vill ha missbrukarens perspektiv i oarbetad och värderingsfri form (Kvale, 1997). Enligt Kristiansen (2000) finns det skäl till att inte använda andra källor (myndigheter eller behandlare) när man studerar brukares livssituation. Detta eftersom undersökningens strävan är att skapa förståelse för missbrukarnas beskrivningar av sina upplevelser, vilket skulle kunna skymmas av andras beskrivningar av dem. Vi har arbetat med enskilda intervjuer eftersom vi söker efter individens åsikter, tankar och upplevelser.

Vi gjorde ett utskick av brev (se bilaga ett och två) och information till olika behandlingshem, institutioner och brukarorganisationer men vi har också kontaktat frivillig organisationer som Stadsmissionen för att komma i kontakt med missbrukare. Eftersom vår studie inte syftar till att redogöra eller utvärdera ur ett organisatoriskt perspektiv anser vi att vår bredd i respondenter inte är ett hinder för vår studie då vi vill tydliggöra brukarens perspektiv på faktorer till en väg ut ur missbruk oavsett hur han eller hon bor eller lever. Detta menar vi kan ge en dynamik i uppsatsen och ger oss ett bredare brukarperspektiv. Då den halvstrukturerade intervjun varken är ett öppet samtal eller ett stängt strukturerat frågeformulär bifogade vi intervjuteman för att tydliggöra vad studien ämnade undersöka (se bilaga tre). Under intervjuerna följde vi en intervjuguide (se bilaga fyra) med frågor som täcker vårt syfte och våra frågeställningar.

Bengt Svensson (1996, 2005), forskare inom socialt arbete, har gjort flera studier utifrån ett brukarperspektiv. Han har intervjuat ett antal narkotikamissbrukare i Malmö och gjort fallstudier av två LVM-hem; Lunden och Håkanstorp. Svensson bidrar med mycket kunskap om missbrukare och även om han inte koncentrerat skriver om vägen ut ur missbruk så finns det mycket information att ta lärdom av i hans undersökningar. Han fokuserar till största del kring frågor varför män och kvinnor stannar kvar i narkotika missbruk vilket knyter an till vår frågeställning; vad som krävs för en väg ut. Svensson har således varit både en inspirations- och informations källa inför våra intervjuer men också för andra delar av vårt arbete (se tidigare forskning och teori).

2.1 Etiska aspekter

Bland det viktigaste när man talar om etik vid sådana här undersökningar är främst det informerade samtycket som en viktig del i arbetsprocessen. Vi har som nämnts ovan, informerat våra intervjupersoner först genom att skicka ett brev till behandlingshemmet/institutionen som vi önskade besöka. I utskicket som vi gjorde bifogades en reviderad upplaga av vår uppsatsplan för att ge så tydlig information som möjligt om vår uppsats och dess syfte. Först och främst behövde vi samtycke från behandlingshemmet/institutionen att det var okej att vi kom dit och gjorde intervjuer. Nästa steg var att få ett samtycke av intervjupersonen och försäkra oss om att han eller

hon har tagit del av den information som vi skickat ut. I det brev som skickades ut till missbrukaren uppgav vi också att det är upp till honom eller henne att avstå från delaktighet när som helst under uppsatsens producerande. För att försäkra oss om det informerade samtycket började vi varje tillfälle med att fråga om respondenten visste vad intervjun skulle handla om och om han eller hon läst utskicket. Vid varje intervjutillfälle inledde vi med en kortare presentation av intervjuens innehåll och hur materialet kommer att behandlas och användas. Vi använde oss utav bandspelare och med hänsyn till respondenternas anonymitet lyssnades materialet enbart igenom utav oss. Transkriberingen har skett som sådan att vi har lyssnat och skrivit ner intervjuerna ordagrant. Materialet har under hela arbetsprocessen behandlats konfidentiellt då den insamlade data som identifierar respondenterna inte kommer att redovisas.

Eftersom vi har valt en känslig undersökningsgrupp så är det särskilt viktigt med den etiska aspekten under hela arbetets gång. Vi ställde frågor som berör intervjupersonens liv och hade i medvetandet att intervjun kunde sätta igång tankar och medföra reaktioner hos missbrukaren som kunde vara svåra att konfrontera. Vi som intervjuare har hela tiden haft en viktig roll i den kvalitativa forskningsintervjun vilket innefattar känslighet, ansvar och etik samt att vi själva är vårt viktigaste instrument i denna typ av undersökning (Kvale, 1997). Med tanke på detta så diskuterade vi de facto att vi är två som skriver uppsatsen tillsammans och om vi båda två skulle vara med på intervjuerna med den enskilde missbrukaren eller om vi skulle dela upp oss så att missbrukaren inte blev underordnad oss intervjuare. Vi ville undvika att det skulle uppstå en situation då respondenten kunde känna sig i underläge eller obekvämt för att vi var två och han eller hon är ensam. Vi beslutade oss för att vara flexibla i frågan om hur konstruktionen av intervjun skulle se ut. I brevet som vi skickat ut till intervjupersonen angav vi inte om vi skall vara en eller två som intervjuade utan lämnade det till den specifika situationen att avgöra. Praktiskt och kvalitetsmässigt såg vi gärna att vi båda två var med vid samtliga intervjuer, en som leder intervjun och ställer frågorna och en som observerar. Detta för att få en så tydlig bild av missbrukaren och dennes situation som möjligt samt för att kunna diskutera intervjun efteråt och kunna tydliggöra informationen vi fått för varandra. Slutligen blev det så att båda var med vid alla intervjuer. Vi hörde oss för både innan på

telefon med behandlingshemmet/institutionen och med respondenten innan vi började intervjun.

2.3 Urval

Vi tycker att det är viktigt att lyfta fram brukarperspektivet då det slutligen är missbrukaren som bestämmer om han eller hon kommer att sluta med droger. Vårt urval blev inte, även om vi skulle önska det, ett icke- slumpmässigt urval utan urvalet blev styrt eftersom vi själv inte valde ut våra intervjupersoner och vi kontaktade inte intervjupersonerna direkt utan via behandlingshem, institution och brukarorganisationer.

Vi valde att intervjua kvinnor och män från 20 år och uppåt. Vår ambition var att intervjua totalt tio missbrukare. Antalet intervjupersoner menar vi är lagom för en studie som denna med tanke på dess storlek och på tidsramen men också med tanke på syftet med studien. Vårt syfte är att få en bild av hur behoven ser ut för en väg till ett drogfritt liv, utifrån missbrukares upplevelser, åsikter och tankar. Vårt syfte är således inte att testa hypoteser eller generalisera resultatet för att nå en bild som kan användas på alla missbrukare. Slutligen blev det att vi gjorde nio intervjuer. Att det blev färre intervjuer beror till stor del på att det inte alltid gick som planerat. Bestämda tillfällen blev avbokade i sista sekund, intervjupersonen ångrade sig med mera.

En avgränsning vi gjort är att intervjupersonerna skall ha/ha haft amfetamin eller heroin som huvuddrog. Vårt urval av droger bygger på att vi är intresserade av narkotikaanvändning, specifikt amfetamin och heroin. Dessa två är vanliga huvuddroger hos narkotikamissbrukare och är de droger som till stor del injiceras (se Om heroin- och amfetaminmissbruk). Injektionsmissbruk är intressant och spännande på så vis att det är väldigt mytomspunnet och många har vi en bild av hur en narkotikamissbrukare lever och har för bakgrund.

2.4 Teori och analys

Vår teoretiska referensram utgörs till störst del av symbolisk interaktionism och systemteori men också av en del centrala begrepp ur missbruksforskning. Denna

teoretiska ram anser vi lämpliga för det område som ryms av vår undersökning. Symbolisk interaktionism berör människan i samspel med andra, såsom samhället och gruppen. Identitetsutveckling och självbild är två centrala begrepp inom teorin och kan vara användbara för att analysera missbrukarens syn på sin livssituation och för att kunna spegla missbrukarens roll i samhället och i gruppen. Systemteori är en teori som inrymmer begreppet nätverk. I tidigare forskning har vi funnit belägg för att nätverk och sociala relationer har varit viktiga om inte avgörande för en väg ut ur ett missbruk. Därför finner vi det angeläget att se om våra intervjupersoner anser att dessa faktorer är viktiga och i så fall varför.

I vårt analyskapitel börjar vi med en presentation av våra intervjupersoner. Vi vill förmedla en bild av dem och hur livet såg ut för dem vid intervjutillfället. I 5.2 analyseras vårt intervjumaterial utifrån våra frågeställningar och med hjälp av den teoretiska referensram och de centrala begrepp som presenterats tidigare i uppsatsen. Vi har valt att väva in teori och tidigare forskning direkt i vår empiri för att få en löpande och dynamisk text. Vi har även ur vårt intervjumaterial utkristalliserat tre begrepp, ”motivation”, ”håll” och ”vilja”, som kommer att utgöra den röda tråden i vårt analysarbete. Analysen har en induktiv ansats och är uppdelad efter våra frågeställningar vilket guidar läsaren genom kapitlet. Under varje avsnitt kommer en sammanfattning med de resultat vi kommit fram till i vår studie.

2.5 Validitet och reliabilitet

2.5.1 *Validitet*

Merriam (1994) använder begreppet inre validitet för att belysa frågan i vilken mån ens resultat stämmer överens med verkligheten. I kvalitativ forskning är det människors konstruktioner av verkligheten och hur de upplever världen som studeras. Studien får en hög validitet om intervjupersonens egna definitioner återges. Ett exempel i vår studie är att vi har valt att använda missbruk och missbrukare till stor del eftersom våra intervjupersoner använde sig av dessa begrepp för att definiera sig själv och sin livsstil. Enligt Ratcliff i Merriam (1994) så finns det ingen fulländad validitet och inte heller någon absolut garanti för validitet. Det som finns är olika sätt att tolka validitet och

verklighet. I denna studie ämnar vi att studera hur missbrukare tycker och tänker kring samt deras erfarenheter och upplevelser av nödvändiga faktorer för ett drogfritt liv. Studien får sin validitet, eller sin sanningshalt, genom att vi återger intervjupersonernas information som är så nära deras egna ord som möjligt. Det är att komma ihåg att verkligheten aldrig tolkas objektivt (a.a.). Att tänka på är också vår, som intervjuare, påverkan på intervjusituationen. Vi är båda kvinnor i 25 års ålder som inte har någon erfarenhet av eget missbruk. Detta kan visa sig vara bidragande till att resultaten skulle bli annorlunda om någon annan skulle göra samma intervju.

2.5.2 Reliabilitet

Reliabilitet handlar om i vilken utsträckning studiens resultat kan upprepas. För att nå en hög reliabilitet skall en annan forskare skall kunna göra studien på samma sätt och nå samma resultat. Detta begrepp är svårhanterligt inom den kvalitativa samhällsforskningen då människans beteende är föränderligt (Merriam, 1994). Det finns inte en ända sanning i den typ av forskning som vår studie är. Det har visat sig att svaren skiljer sig mellan de nio missbrukare vi har intervjuat. Det kan också tänkas att om vi skulle intervju samma missbrukare om sex månader så skulle intervjumaterialet se annorlunda eftersom, beroende på i vilken situation missbrukaren befinner sig i, kan påverka svaren på frågorna vi ställt. Detta visar på en låg reliabilitet men den är inte obefintlig eftersom våra resultat stämmer mycket överens med resultat från tidigare forskning inom samma område. Däremot är det inom den kvalitativa forskningen inget eftersträvansvärt att upprepa och mäta företeelser inom ramen för människans beteende, upplevelser och erfarenheter (a.a.).

2.6 Källkritik

Flera av de studier vi använt oss av handlar om missbrukare i allmänhet utan att specificera vilka droger som åsyftas (exempelvis Kristiansen (2000); Skårner (2001)) medan andra (exempelvis Svensson (2005)) utgår från intervjuer med enbart heroinister. Vi har valt att använda båda typer av studier med anledning av att vi anser att de bitar av resultaten som vi använder från den specificerade litteraturen, går att använda generellt

på missbrukare och därtill inte skiljer sig nämnvärt från studier baserade på intervjuer med enbart amfetaminister eller andra missbrukare.

Vår ambition har varit att blanda gamla och nya källor. Mycket av den nya litteraturen är skriven av forskare vid olika universitet i Sverige och vi finner ingen anledning att ifrågasätta trovärdigheten i deras material. Likaså är den äldre litteraturen trovärdig eftersom mycket av den information som finns att hämta i de äldre källorna, är återkommande i den nya litteraturen. Dessutom så har vi i vår studie kommit fram till liknande resultat som figurerar i både den äldre och den nyare litteraturen. Det tyder på att trovärdigheten i källmaterialet är hög.

3 Bakgrundsbeskrivning

I det här kapitlet kommer vi att redogöra för den forskning som finns kring vägen ut ur missbruk. Vi kommer även att belysa hur heroin och amfetaminmissbruket ser ut i Sverige idag.

3.1 Tidigare forskning

Det här avsnittet innehåller några av de studier som bidragit med kunskap om livet före, under och efter narkotikamissbruk. Det finns mycket litteratur på området och eftersom vi vill ge en rättvis bild av kunskapsläget har det varit svårt att välja ut enbart några av de studier som finns. Vi har valt att använda en lite äldre studie och några nyare för att ge en så bred bild som möjligt över den kunskapsöversikt som finns. Vi har främst tittat på svenska undersökningar men några av dessa hämtar information från utländska studier. Vi har även försökt att begränsa oss till de studier som handlar om vägen ut ur missbruk men oftast berör studierna även andra delar av narkotikamissbruket. Kristiansen (2000) framhåller att i forskning kring narkotikamissbruk är det vanligast att klientundersökningar utgör den empiriska basen. Dock finns det forskning kring drogfrihet som uppstår utan behandlingsinsatser från någon annan. Det material vi i vår undersökning har studerat utgår mestadels från klientundersökningar.

Arne Kristiansen, forskare och praktiker inom socialt arbete, har forskat kring män och kvinnors väg ut missbruk ur ett brukarperspektiv. I sin avhandling (2000) har han studerat personer som haft ett flerårigt narkotikamissbruk men som vid studiens start hade varit drogfria i minst två år och lyckats skaffa sig ett socialt integrerat liv. Kristiansens undersökning har syftet att beskriva och analysera hur intervjupersonerna förändrat sitt liv från det att de börjat bruka narkotika till dess att de slutat använda narkotika. Syftet är även att belysa vad det kan innebära att ha med sig erfarenheter från ett narkotikamissbruk när man lever ett socialt integrerat liv. Kristiansen menar att kunskaper om narkotikamissbrukares liv kan belysa viktiga aspekter av narkotikamissbruk. Dessa aspekter brukar beskuggas av den dominerade pessimistiska samhällsuppfattningen av missbrukare. Med sin undersökning vill Kristiansen istället lyfta fram att narkotikamissbrukare kan ta sig ur sitt missbruk och skapa sig fullt fungerande och meningsfulla liv. Kristiansen utgår från ett humanistiskt perspektiv och menar att man väljer teorier beroende på vad man tror på, vilka ideologiska ståndpunkter man har. Kristiansen har anammat ett socialpsykologiskt perspektiv med den symboliska interaktionistiska teorin som central utgångspunkt i studien. Han har valt att betrakta människan som en socialt orienterad och intentionellt handlande samhällsvarelse. Han anser att individens livsstil ger uttryck för den mening som individen ger åt sin sociala och samhälliga position.

Det är inte bara Kristiansen som kritiserar den dystra bilden som dominerar narkotikamissbruk i Sverige utan även Andersson & Hilde (1993) samt Svensson (1996, 2005) ansluter sig till den bilden. Från olika empiriska utgångspunkter analyserar författarna villkor för missbrukare och missbrukslivet. Författarna vill liksom Kristiansen betona att människan själv väljer sina handlingar och att en förståelse av valen måste ha sin grund i det sociala och kulturella kontext där individen befinner sig (Kristiansen, 2000). Författarna utgår, liksom Kristiansen (2000) från ett humanistiskt perspektiv.

Andersson & Hildes studie från 1993 handlar om hur och varför vissa drogmissbrukare lyckas sluta med sitt missbruk medan andra inte klarar av att sluta med narkotikan. Författarna, som båda är docenter i socialt arbete, har intervjuat missbrukare som lyckats

sluta använda narkotika och de har även pratat med deras närstående. Studien handlar om människor som kommit olika långt på vägen mot ett drogfritt liv. Den är baserad på ett forskningsprojekt som haft syftet att skapa en erfarenhetsbaserad kunskap om hur människor som använder narkotika kan förändra sina liv. Studien bygger på två delar; en registerstudie där man tittat närmare på 76 narkomanvårdspatienters sociala situation fem år efter det att de varit i behandling och en del som består av en intervjustudie med ett urval på tretton av de tidigare klienterna samt deras närstående. Författarna ser narkotikamissbruk som en livsform med social särställning. Ur sociologisk synpunkt är drogmissbruk, enligt författarna, ett bruk av droger som bryter mot de normer som finns i vårt samhälle. För att ta sig ur ett narkotikamissbruk krävs det att individen förändrar hela den sociala verklighet som den är involverad i. Vägen ut ur ett drogmissbruk ses som en process. Att sluta använda droger betyder enligt Andersson & Hilde inte bara att upphöra med själva bruket av substansen. Det innebär även att frigöra sig från behov, ekonomiska och sociala relationer samt aktiviteter som utvecklats i missbrukarens livssituation. Individen måste lära sig leva i nya sociala sammanhang, leva på ett nytt sätt och hitta ny mening med livet.

Bengt Svensson (1996), docent i socialt arbete, har tittat på vad det är som gör att en individ stannar i ett missbruk. I sin avhandling har han gjort intervjuer med 10 personer varav sju av dessa redovisas som fallstudier. Svensson har dessutom pratat med personer i intervjupersonernas omgivning. Syftet med studien är att beskriva hur narkomanlivet är organiserat och analysera och förstå livet mot bakgrund av de förutsättningar som de själva och andra runt omkring dem bygger upp. Studien har haft en induktiv ansats eftersom Svensson allt efter han gjort studien sökt förståelse i olika teorier. Svensson utgår främst från klassisk symbolisk interaktionism i Meads och Blumers tappning och från Biernacki, Shibutani och Strauss som utgår från mer modern interaktionism. Med begrepp som hemhörighet, sociala världar, subkultur, sociala identiteter och livsstil studerar han narkomanlivet. I sina studier (1996, 2003, 2005) utgår Svensson från ett brukarperspektiv och betonar hur betydelsefullt det är att göra studier som lyfter fram brukarnas egna berättelser. Svenssons studier skiljer sig exempelvis från Kristiansens (2000) och Andersson & Hildes (1993) studier då han inte utgår från studier av brukare

som är i vård. Även om Svensson lägger tyngdpunkten på hur det är att leva som narkoman så behandlar han även hur det är att sluta missbruka på egen hand genom att referera till sociologen Biernackis studie från 1986 av 101 personer som lämnat ett opiatmissbruk utan behandling. Biernacki lägger här tyngdpunkten på beslutsprocessen och menar att beslutet att lämna missbruket växer fram, antingen genom att brukaren ifrågasätter sitt liv i narkotikavärlden eller att brukaren under en längre period har vägt för- och nackdelar med livet som brukare mot ett drogfritt liv. För Biernacki handlar det om att kunna uttrycka identiteter. Genom beslutsprocessen blir identiteten som brukare svagare medan en identitet som drogfri växer sig starkare. Detta resonemang plockar vi med oss till vårt teoriavsnitt då det ryms inför ramen för symbolisk interaktionism och identitetsutveckling

Mossberg & Änggård (1978) gjorde, på uppdrag av Nordisk Samarbeidsorgan for Drogforskning, en litteraturstudie gällande missbrukskarriären. Deras studie kan ses som en kartläggning av tidigare forskares undersökningar och studier. Även om deras litteraturstudie är nästan 30 år gammal så är det ofta samma forskare som refereras i dagens missbruksforskning som i Mossberg & Änggård. Bland annat studerar författarna Brill (1972) och Winick (1962). Studien refererar vetenskapliga arbeten om missbrukskarriären. Med karriär avser författarna den del av narkotikamissbrukarens verksamhet som innefattas av missbruk, från missbrukets början till dess upphörande. Tyngdpunkten ligger vid faktorer som underlättar vägen in och ut ur missbruk. Mossberg och Änggård har bakgrund i psykologi och medicin men författarna har ambitionen att söka sig fram till ett tvärvetenskapligt perspektiv på problemområdet. De anser att narkotikamissbruk är ett komplext problem som måste studeras med olika metodik och med olika typer av bakgrundskunskaper.

Betydelsen av det sociala nätverket återkommer i litteraturen om drogmissbruk. En doktorsavhandling som vi fastnat för är Anette Skårners (2001) intervjuundersökning av 75 personer som haft olika erfarenhet av drogmissbruk. Huvudfokus för hennes studie har varit att undersöka det omgivande sociala nätverk i intervjupersonens liv. Hon har ämnat att både titta på hur individens personliga nätverk ser ut och vilken psykosocial betydelse

sociala nätverk har för individer som missbrukar narkotika. I likhet med Kristiansen (2000) och Svensson (1996) utgår även Skårner från ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv då samspel med andra människor är en central och primär dimension i alla människors liv. Skårner menar att det är genom våra erfarenheter av mellanmänskliga interaktioner som vi uppfattar oss själva och andra människor. Individen förstås som en del av ett rörligt socialt nätverk som individen ständigt påverkas av och som individen själv påverkar. Genom att anamma ett nätverksperspektiv så fokuseras, enligt författaren, det faktum att individer som missbrukar narkotika ingår i, precis som alla andra människor, ett liv med människor runt omkring sig. Skårners perspektiv innebär att hon söker förståelsen av människan utifrån dennes sociala relationer. Systemtänkande används också i studien. För att förstå vilken psykosocial funktion och betydelse sociala relationer har måste både enskilda relationer och nätverket som helhet belysas. Systemtänkandet skapar därmed en förståelse för hur de olika delarna utgör funktioner av varandra och av nätverk som helhet.

En annan undersökning många författare refererat till är Hedin och Månssons (1998) doktorsavhandling i socialt arbete kring olika vägar ut från prostitution och andra sociala problem. 1995-1997 genomförde de intervjuer med 23 kvinnor som hamnat i prostitution och denna studie jämförde de sedan med kvantitativ data från Malmö under 1970-1990 talet. Syftet har varit att förstå vad som ligger bakom uppbrott ur prostitution och andra sociala problem samt att titta på hur uppbrottsförloppet ser ut. Författarna behandlar olika faser ut ur prostitution som kan jämföras med olika vägar ut ur ett drogmissbruk. De menar att uppbrottsprocessen och uppbyggnaden går igenom flera olika faser där individens egna motiv och förmågor har stor betydelse för utgången. Studien visar att det finns en väg ut ur sociala problem och motsätter sig därför, i likhet med Kristiansen (2000) och Andersson & Hilde (1993), den generella samhällsuppfattningen som ser missbrukare som evigt förlorade till missbruksvärlden.

Kristiansen och Svensson (2004) har granskat missbruksvården ur ett klientperspektiv. Syftet var att göra en bedömning av hur narkomanvården uppfattas av sina klienter och presumtiva klienter. Målsättningen var att göra en beskrivning av klienternas erfarenheter

av missbruksvården men även fånga deras syn av den samma. Eftersom motivation, enligt författarna, är en avgörande grund för att människor som missbrukar narkotika ska kunna sluta med missbruket, är det av betydelse att missbrukarna vill och tror att det är möjligt att sluta använda droger. I studien lyfts brukarnas åsikter om deras möjligheter fram och forskarna har frågat vad intervjupersonerna anser sig behöva för att kunna leva ett drogfritt liv samt om hur de ser på framtiden.

Vi har här pekat på att det finns mycket forskning kring narkotikamissbruk. Vi har inte hittat någon undersökning som exakt undersökt det vi ämnar studera. Däremot har vi som visat ovan funnit flera snarlika brukarundersökningar. Framförallt Kristiansens (2000), Kristiansen & Svenssons (2004) och Skårners (2001) undersökningar är mest lika vår studie. Som vi tidigare nämnt är den symboliska interaktionismen ett återkommande teoriperspektiv i många undersökningar och även vi har valt att studera detta teoretiska perspektiv närmare. Men vi har även blivit nyfikna på systemteori allteftersom vi arbetat med uppsatsen och genomfört intervjuer. I kapitel fyra kommer vi att redogöra för dessa teoretiska perspektiv och även för andra begrepp men först vill vi visa på hur pass utbrett amfetamin- och heroinmissbruk är i Sverige idag.

3.2 Om heroin- och amfetamin missbruks utbredning i Sverige

Både heroinmissbruk och amfetaminmissbruk har ökat sedan de första individerna började missbruka substanserna i Sverige. Beslagtagen har ökat och likaså antalet personer som döms för narkotikabrott. Vi vill nedan påvisa hur aktuella båda drogerna är och därmed skapa en förståelse för varför vi valt missbrukare med dessa droger som huvudsubstans.

I en rapport från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN 91:2005) går det att utläsa att utgifterna för narkotikainköp år 2001 uppgick till mer än 2,3 miljarder kronor och att främst heroinisterna stod för större delen av denna summa. Detta är en fördubbling jämfört med beräkningar från slutet av 1990- talet. Amfetamin började i större omfattning att brukas bland kriminella i Sverige under 1960-talet och sedan dess har denna grupp utgjort en stor del av de injektionsmissbrukare som finns i landet.

Mellan 1971-2004 har amfetaminbeslagen legat betydligt högre än heroinbeslagen. Vid experimentell användning är amfetamin, med undantag från cannabis, vanligare än de flesta andra droger. Realpriserna för amfetamin har halverats sedan 1988 och år 2004 var mediangatupriset för ett gram amfetamin 250 kr. Sedan mitten av 1970-talet har antalet lagförda narkotikabrott med centralstimulerande medel ökat från 1000 till 5900 lagförda brott 2003. Andelen med amfetamin som huvuddrog minskade från 48 % 1979 till 32 % 1998

1960 dominerades opiatmissbruket i Sverige av råopium medan det 1976 i stort sätt dominerades av heroinmissbruk. Under 1990-talets mitt har heroinbeslagen markant ökat även om det redan sedan 1970 har en konstant ökning. Precis som för amfetamin har priset för heroin sjunkigt samtidigt som beslagtagen ökat. Detta är ett tecken på att tillgången har ökat. 2004 uppges ett gram heroin kosta ca 1000 kr vilket är ett prisfall med 63 % sedan 1988. Enligt rapporten pekar flera uppgifter på att heroinanvändningen blev vanligare under 1990-talet och utvecklingen av lagförda narkotikabrott med heroin inblandat följer i stort sätt uppgången av beslagtagen. Sedan 1990 har antalet lagförda narkotikabrott med opiater ökat från 300 till 1000 år 2000. 1979 hade 15 % opiater som sin huvuddrog medan 28 % hade det 1998.

4 Teoretiska utgångspunkter

Vi har valt att använda oss utav såväl symbolisk interaktionisk och systemteori som begrepp som formats inom missbruksforskningen för att beskriva vägen mot ett drogfritt. Inom ramen för symbolisk interaktionismen har vi använt oss av begreppsparen "identitet och självbild", "roller och relationer". Eftersom båda teorierna är väldigt omfattande så har vi valt att plockat ut de begrepp som är relevanta för vår analys.

4.1 Symbolisk interaktionism

Denna teoridel har vi valt att dela upp i stycken utifrån de centrala begrepp som vi plockat ut från symbolisk interaktionism. Inledningsvis kommer vi att redogöra för grundpelarna och rötterna i teorin.

4.1.1 *Rötter och grundpelare*

Symbolisk interaktionism är ett sociologiskt och socialpsykologiskt perspektiv som har sina rötter i Georg Herbert Meads (1934) och Blumers (1969) verk. Den grundläggande tanken är att människor handlar utifrån symboler som står för något i yttervärlden och som finns i medvetandet (Payne, 2002). Teorin vilar, enligt Blumer (1969) på tre enkla premisser. Den första premissen är att människor handlar i förhållande till objekt på basis av de meningar som dessa objekt har för dem. Den andra premissen är att sådana objekts mening härleds från eller uppstår ur den sociala interaktionen som man har med sina medmänniskor. Den sista premissen är att dessa innebörder hanteras i och förändras genom en tolkande process som personen använder när han sysslar med de objekt som han möter. Betydelsen som objektet har för en människa är central i människans egen betydelse. Objektets betydelse bestäms i relation till de människor som använder dem och därför kan olika objekt innebära olika mening för olika människor.

Enligt Kristiansen (2000) är människan en individ som är en socialt orienterad och intentionellt handlande. En övergripande innebörd av symbolisk interaktionism kan förklaras med meningen "Människan i samhället och samhället i människan". En människas handlingar, livsstil och identitet flätas samman och skapas och omskapas i en social process där människans samspel med andra individer samt den samhälleliga kontext som han eller hon befinner sig i har en avgörande betydelse.

4.1.2 *Identitet och självbild*

Inom symbolisk interaktionismen är identitet och självbild två begrepp som kan användas för att beskriva och problematisera vägen ut ur ett narkotikamissbruk. Svensson diskuterar i sin studie Heroinmissbruk (2005), olika aspekter och viktiga faktorer för en individ som är i fas att sluta med narkotika. Bland annat refererar han till McIntosh och McKegany (2002) som menar att en ny syn på sig själv som inte går ihop med att fortsätta som missbrukare är viktigt i processen mot ett narkotikafritt liv. Synsättet på sig själv är direkt kopplat till hur omgivningen ser på en. För att skapa ett nytt synsätt på sig själv och för att lämna heroinmissbruket åsyftar Svensson att brukaren är i behov av att först och främst bearbeta själva heroinmissbruket. Han ger olika exempel på vad som

behövs för att bemästra denna bearbetning. Dels att brukaren tror att det är möjligt att lämna heroinet och att han eller hon kan tänka sig att leva utan det men å den starka längtan och suget efter heroinet som kommer då och då måste också övervinnas. Dessutom måste det finnas nya strategier för att hantera de problem som heroinet varit en lösning på. Dessa punkter använder Svensson som sagt i sammanhanget kring heroin men i det stora hela handlar det om att göra slut med narkotikan och hitta andra vägar i livet än att ta till narkotikan. Således är dessa punkter även användbara för att problematisera vägen ur ett amfetaminmissbruk.

Skårner (2001) menar att människans identitet är grundläggande för hur hon gestaltar sitt liv och därmed hur hon utformar sitt sociala nätverk. Vidare menar Skårner att identiteten är ett socialt verk som växer fram ur interaktion mellan människor och kan definieras som "människans medvetande om sig själv i tillvaron". En identitet är inte statiskt utan utvecklas och ändras beroende på vilka människor man samspelar med, således kan en människa skapa olika sociala identiteter och förankra sin identitet i olika samspel.

Sammankopplad med identiteten är upplevelsen av sig själv och en känsla av att vara en unik och autonom varelse med erfarenheter och förväntningar. Enligt Klefbeck & Ogden (2003) är en positiv självuppfattning och en värdesättning av sig själv som individ ett sätt att klara av påfrestningar i livet. Detta menar de är en fråga om en tro på sig själv att klara de utmaningar som livet medför. Mycket forskning visar på att trygga och harmoniska relationer samt behärskande av uppgifter som individen sätter värde på är viktiga. Det kan vara allt från att ha ett arbete, hålla sig drogfri, lyckas ha en bostad och ta ansvar för sig själv. Författarna belyser tyngdpunkten i att självkänsla och självuppskattning inte är konstanta och att vändpunkter i individens liv kan bidra till att de förändras.

4.1.3 Roller och relationer

Människor har olika positioner i olika strukturer. Varje position är i sin tur förknippad med en roll som består av förväntningar och beteenden. Det går endast att definiera roller utifrån relationer och de skall därför ses i sammanhang med relationer. Individens

identitet formas i andras ögon och i samspel med andra människor, och deras reaktioner på individen, skapar självbilden. Förändringen av en individs roll sker i påverkan av vad andra tycker om rollen som individen har (Payne, 2002).

Klefbeck & Ogden (2003) ger ett intressant exempel på hur en individ kan reducera negativa kedjereaktioner vilket betyder att individen tar till åtgärder för att hejda negativa samspelsmönster. De menar att ett beslut om att klippa förbindelsen med ett destruktivt umgänge kan bryta negativa mönster och bidra till att man lyckas bättre med att inta en ny roll. Vidare menar Klefbeck & Ogden att det finns en svårighet att säkerställa vad som är avgörande för att bryta negativa (destruktiva) mönster. Om det är själva beslutet om att bryta upp eller de facto att kontakten har upphört.

För många brukare innebär relationerna och umgänget i narkotikavärldarna att man skaffar sig många bekanta och bildar en tät socialitet. Detta är det positiva medan den negativa sidan av narkotikavärldens socialitet är att man inte kan lita på någon annan än sig själv (Trulsson, 2005). När en människa går miste om en relation måste en social rekonstruktion göras. På en personlig nivå konstruerar människan sig tillsammans med andra och förlorar man denna konstruerade relation måste den ersättas (Payne, 2002). Förhållandet till drogen har också betydelse för om man ska kunna sluta använda narkotika. Om vi applicerar Blumers (1969) premisser på missbrukarens relation till drogen så blir drogen som objekt relaterad till den betydelse som missbrukaren och andra tillskriver drogen. Heroinanvändarens främsta attraktion är enligt Svensson (1996) heroinet i sig medan amfetaminanvändarnas bundenhet till drogen inte beskrivs lika stark utan ser sin drog som ett medel till upplevelsen.

4.2 Systemteori

I detta avsnitt kommer vi att diskutera begreppet socialt nätverk och innebörden av systemteori. Även här börjar vi med en övergripande presentation av systemperspektivet.

4.2.1 Ursprung och definition

Systemperspektivet har sitt ursprung i Bertalanffys (1968) generella systemteori (Klefbeck 2003; Payne 2002; Skårner 2001) och den säger bland annat att ett system är en helhet som fungerar genom det ömsesidiga beroende som finns mellan delarna (Klefbeck & Ogden, 2003). Den generella systemteorin har i forskning visat sig vara användbar inom ramen för socialt arbete (Payne, 2002) därför är det den generella systemteorin som kommer att ligga som utgångspunkt för systemperspektivet i vår teoretiska referensram. Klefbeck & Ogden (2003) har arbetat fram ett systemperspektiv som analyserar individen i förhållande till sin miljö som de beskriver som socialt nätverk. De refererar till Mitchels definition av socialt nätverk och menar att en definition av begreppet måste säga något om både personerna och kontakterna mellan dem ”... *ett typiskt kontaktmönster i en grupp av vissa personer, där kontaktmönstret har den egenskapen, som helhet betraktat, att den används för att förklara hur dessa personer uppför sig*” (Klefbeck & Ogden 2003:61).

Även Skårner som vi presenterat i tidigare forskning använder sig av begreppet socialt nätverk. Hon har definierat det som ”... *en individs relationer till alla de människor som sammantaget bildar hennes sociala sammanhang... en förenkling av verkligheten, såväl vad gäller kvantitativa som kvalitativa aspekter av nätverksrelationer...*” (Skårner 2001:12-13). Hon menar att socialt nätverk kan användas som en analysmodell medan Klefbeck & Ogden har ambitionen att genom socialt nätverk integrera de teoretiska perspektiven med användningsområden och praktiska arbetssätt. Systemteorins värde ligger i att det, till skillnad från många andra teorier inom socialt arbete, fokuserar mer på helheter än på delar av individuellt eller socialt beteende (Payne, 2002).

4.2.2 Socialt nätverk och ömsesidighet

Ett centralt begrepp inom systemperspektivet är ömsesidighet (Klefbeck & Ogden 2003; Payne 2002) vilket bygger på uppfattningen att om en del av systemet förändras, kommer förändringen att ha inflytande på helheten och därmed förändra alla delar. Ömsesidighet är ett av de tre element som de relationer som utvecklas i mänskligt samspel består av. De andra två är maktbalans och känslor. En människa har möjlighet att utvecklas i ett socialt

nätverk där samspelet präglas av att ge och ta, gradvis överförande av makt samt positiva relationer (Klefbeck & Ogden, 2003). Identitet berörs inte bara inom ramen för symbolisk interaktionism utan är också viktig i sammanhanget kring sociala nätverk. Enligt den generella systemteorin är en människas beteende ett resultat av samspelet i det sociala nätverket samt av en inre motivation som bygger på erfarenheter av det sociala slaget. Att bli bekräftad i sin identitet och att känna tillhörighet är ytters viktiga behov och belyser varför sociala nätverk är så viktiga för individen (a.a.).

Systemperspektivet är viktigt och användbart då det förser oss med en komplex bild av hur det privata och offentliga kan samverka med varandra. Payne (2002) använder begreppet "Change agents" (förändringsförmedlare) för att bildliggöra hur olika instanser och personer kan vara delaktiga i en förändring. Vi menar att detta är kärnan för vår användning av systemperspektivet; hur de olika delarna i individens nätverk kan ha betydelse för vägen mot ett drogfritt liv. Payne kopplar systemperspektivet till praktiskt socialt arbete och menar att en målsättning är att hjälpa individen att utföra sina livsuppgifter och mildra diverse påfrestningar, både inifrån och utifrån. Livsuppgifter är de, för individen, viktiga aktiviteter som ger mening. Ett sätt att hjälpa individen på vägen till dessa mål kan vara att erbjuda praktisk hjälp vilket Payne hävdar är en viktig uppgift i det sociala arbetet.

4.3 Begrepp ur forskningen kring vägen ut ur missbruk

4.3.1 "Utmognad"

Begreppet "mogna ut" eller "maturing out" används för att beskriva vägen ut ur drogmissbruk och missbruket som en självbegränsande process. Winick (1962) antog att de problem som orsakat att individen börjat missbruka, minskade i betydelse efter hand, antingen endast beroende på individens ålder eller beroende på själva missbruksförloppet hos individen. Winick antog att de som började missbruka i senare delen av tonårslivet, gjorde det för att undvika eller skjuta fram de krav som vuxenlivet för med sig. Successivt minskar dock kraven och individen uppnår en känslomässig balans vilket i sin tur gör att de lättare kan leva upp till de krav som ställs på dem (refererad Andersson & Hilde, 1993; Kristiansen, 2000; Mossberg & Änggård, 1978). Det finns studier som både

stödjer (se t.ex. Stephens och Cotrell, 1972; Valliant, 1966) och kritiserar Winicks hypoteser. Waldorf (1983) är skeptisk till begreppet ”mogna ut” av två skäl. Han menar att även om en missbrukande individ uppger att personlig mognad var anledningen till att han eller hon lämnade missbruket så finns det flera andra saker som gör att människor lämnar missbruket. Waldorf anser att utveckling och mognad kan ske hela livet (refererad i Andersson & Hilde, 1993; Kristiansen, 2000). Andersson & Hilde menar att det bakom åldersvariabler kan finnas olika missbrukshävande och missbruksförstärkande faktorer. De drar därför slutsatsen att ”... relationen mellan ålder och nykterhet är av mindre intresse, medan däremot relationen mellan missbruk och social situation är viktigare” (1993:6).

4.3.2 ”Pushes & Pulls”, ”rock bottom”

Brill (1972) har undersökt förhållandet mellan missbruket och olika missbruksförstärkande och missbrukshävande faktorer. Han liknar missbruket vid en livscykel som innehåller ett antal faser. De viktigaste faserna är övergången till beroende och övergången till nykterhet. Människans ideliga inlärning och anpassning till nya situationer gör det möjligt att gå igenom olika faser i livscykeln. Missbrukaren tampas med olika kriser och vändpunkter och fasskiftningen sker därför inte automatiskt. Vägen mot ett drogfritt liv bestäms av frånstötande- (pushes) och motdragande- (pulls) krafter (Andersson och Hilde, 1993). ”Pulls” är de moment som påverkar missbrukaren att förändra sitt liv. ”Pushes” är de faktorer som är besvärliga och svåra att hantera i livet som missbrukare och som efterhand blir allt svårare att bemästra. Dessa är missbrukets negativa konsekvenser. Till slut är botten nådd och då menar Brill att individen har nått sin ”rock bottom” vilken kan beskrivas som en existentiell kris då missbrukaren inser att de på grund av missbruket befinner sig i ett bottenläge och att de måste börja förändra sitt liv. Brill menar att bottenläget är en subjektiv upplevelse som kan ske när som helst i livet. Vägen ut ur missbruk har därför inte med åldersmognad att göra. Vidare menar Brill att vägen mot ett drogfritt liv även påverkas av samhälliga behandlingsinsatser (Andersson & Hilde, 1993, Kristiansen, 2000; Mossberg & Änggård, 1978).

4.4 Teoridiskussion

En stark sida hos systemteorier är att de tycks överensstämma väl med praxis och den återges gärna som praktikernas teori. Systemteorins helhetssyn gör det möjligt att för oss att skifta fokus från helheten till delarna och tillbaka igen. Baksidan av detta är att perspektivet kan verka för överväldigande i försök om att fånga och innefatta "hela verkligheten". Enligt Payne (2002) är systemperspektivets fördelar att det lägger en stor tyngd på förändring, det visar på ett helhetsinriktat sätt att beskriva saker och ting. Däremot hävdar han att systemperspektivet inte kan förklara varför saker och ting händer eller varför dessa samband existerar. Denna "lucka" menar vi kan fyllas av symbolisk interaktionism som hjälper oss att se på samspel mellan människor och vad som ligger bakom människors handlande och orsakerna till hur sambanden mellan saker och ting uppstår.

Payne betonar att det inte är särskilt lätt att omvandla socialpsykologins fokus på relationer mellan grupper och det interpersonella till ett individanpassat socialt arbete. Detta grundar han delvis på att socialpsykologins kunskapsteori inte innefattar någon sammanhängande teoretisk modell som innehåller handlingsprinciper som kan användas inom socialt arbete. Systemteorins och socialpsykologins fördelar och nackdelar gör att de kompletterar varandra och utgör en bra förståelseram för det vi ämnar undersöka. Payne väljer, att i sitt arbete, lägga ett existentiellt perspektiv på symbolisk interaktionism vilket han definierar som en filosofi om hur människor upplever meningen med det faktum att de har existens och att de lever. Perspektivet fokuserar på människors förmåga att få personlig kontroll över sina liv och att de förändrar idéer som påverkar hur de lever. Människan både påverkar och påverkas av omgivningen. Användbart blir detta perspektiv då det fungerar som en filosofisk ståndpunkt som utgör ett stöd för praktiken och att detta synsätt knyts an till vårt syfte att förmedla upplevelser och erfarenheter från brukaren som en unik människa och hennes tankar och möjligheter till ett drogfritt liv.

5 Analys

I detta kapitel kommer vi att börja med en presentation av våra intervjupersoner. Vi vill förmedla en bild av dem och hur livet såg ut för dem vid intervjutillfället. I nästa steg

kommer vi att analysera vårt intervjumaterial utifrån våra frågeställningar och med hjälp av den teoretiska referensram och de centrala begrepp som vi presenterat tidigare i uppsatsen samt knyta an vår studie med till tidigare forskning. I det slutliga steget kommer vi att tolka vår analys och presentera våra resultat.

5.1 Presentation av intervjupersonerna

Åke är närmare 60 år och kommer från ett mindre samhälle i Skåne. Åke har levt ett liv där han som fotbollstränare och medlem i "Hem och Skola föreningen" varit helt emot allt som heter narkotika. Åke beskriver sig som en "streetfighter" och har åtskilliga gånger avtjänat straff för misshandel. Dock betonar han att han aldrig ens varit sugen på att prova droger när han suttit på de olika anstalterna. Åke "trillade dit" i 40- års åldern. Hans fru bantade under en period med de så kallade Helsingörstabletterna vilka innehöll amfetamin. När tabletterna förbjöds i Sverige fortsatte hustrun att banta på värktabletter innehållande amfetamin. Åke gjorde uppror och sov i början på soffan men efter en tid så *"... fick hon mig att ta en sådan tablett och sen så satte jag henne på en piedestal och sa att hon bara ska sitta där och att jag skulle drifva"*. Efter det började Åke att arbeta dubbelpass och amfetaminmissbruket eskalerade. Vi träffar Åke på ett behandlingshem för män, där har han varit i en månad. Det är för hans dotters skull som han bestämt sig för att bli drogfri. Åke vill *"dö med odrogade ögon... inte dö som narkoman"*. Därför valde han att själv ta kontakt med det aktuella behandlingshemmet.

Cissi är i tjugo års åldern och är vid intervjutillfället inne på sin sjätte vecka på ett LVM-hem i Skåne. Hon började röka "brass" när hon var 14 år. Därefter provade hon "allt möjligt". *"Jag käkade syra, käkade E och tog tjack... så var det väl tjack jag fastnade för... förutom de senaste två åren då jag har tagit heroin"*. Cissi har tidigare varit inne på behandling vid två tillfällen och under den perioden har hennes familj försökt att stötta henne. Hon har aldrig själv bett om behandling. Efter en vistelse på Hassela Gotland höll hon sig drogfri ett halvt år. Hon bodde då med sin pojkvän hos familj. Pojkvännen lämnade henne eftersom hon började droga igen och efter det har kontakten med familjen försämrats. Cissi menar att hon vill bli drogfri för sin lillasysters skull eftersom hon

”betyder allt” för Cissi. Hon berättar att hon vet att missbruket bara kan gå åt helvete ”... men på något sätt så är det ändå det man vill för det är det man kan”.

Susanne är närmre 30 år och kommer ifrån Skåne. Hon har en dotter som är sex år som bor hos sin fader. Hennes övriga familj har sagt upp kontakten med henne. Hon började missbruka alkohol när hon var tolv. *Å sen var det hasch och marijuana och tabletter och sånt fram tills jag var 15 år. Då började jag lite mer med olika preparat och sedan när jag var 16 började jag med amfetamin.* Susanne har varit ren under en period på två och ett halvt år då hon fick sin dotter. Vid intervjutillfället på ett tolvstegshem i Skåne har hon varit drogfri i tre månader. Susanne har själv försökt att lägga av men misslyckats. *”Jag klarade det inte själv... asså att sluta är skitlätt, det kan vem som helst men man måste kunna hålla det också”.* Hennes beslut att bli drogfri har enligt henne själv mognat fram. Det här är hennes första behandling som hon tar seriöst. Hon har när hon varit yngre vistats på ett behandlingshem för alkoholmissbruk och på olika ungdomshem

Robert är 58 år och säger sig ha haft en brokig uppväxt; *”missbruk och kriminalitet och fängelse och fosterhem och ja, det är det mesta”.* Robert var 53 år när han lade av och har, som han själv beskriver det *”... lagt ner allting som har med sinnesförändringar att göra”.* Idag lever han ett lugnt och harmoniskt liv och han engagerar sig i missbruksfrågor. Han håller i föreläsningar och håller på att skriva en bok. I tonåren började han att *”... röka hasch, dricka öl och röka hasch... jag var mycket aktiv, jag var klassen clown... det är ju så att man söker den drogen som passar. Jag var aktiv och blev ännu mer aktiv på amfetamin”.* Amfetaminet blev sedan hans huvuddrog under alla år som han missbrukade. Robert har provat på olika sorters behandling och hans uppbrott kom när han en dag vaknade upp på intensivvård och läkaren sa till honom att *”... den här gången gick det bra va men nästa gång vet vi inte hur det går”.* Efter det kom han i kontakt med socialen och började långsamt sin väg mot ett drogfritt liv.

Nicole är även hon i 20 års åldern och har en son som är 1, 5 år som bor hos sin farfar och morfar. *”Jag vet inte vad jag ska säga mer. Jag har inget liv just nu, när jag sitter här”.* Som 15 åring började Nicole med brass och fortsatte sedan med amfetamin. Först

sommaren 2005 började hon att injicera och uttrycker en stark relation till amfetaminen. *”Det är det bästa jag vet alltså det är sjukt men det är så gött”*. Vid intervjutillfället är Nicole omhändertagen enligt LVM och befinner sig på ett LVM hem i Skåne. Det senaste året har hon varit bostadslös. När Nicole var gravid och fick sin son var hon drogfri i ett och ett halvt år men började igen när pressen från socialtjänsten blev för tuff. Hon upplevde det som om ingen trodde på henne och att man saknade tillit. Nicole har tidigare varit omhändertagen enligt LVU och menar att efter det trodde hon aldrig att hon skulle röra droger igen. *”Nej jag vet inte asså då hade jag ju varit på LVU hemmet och där hade jag varit i fyra månader och en halv månad så där blev jag ju institutionsskadad... jag ville inte flytta därifrån, asså det är en trygghet man har”*. Nicole motivation att sluta droga är inte stark, hon menar att man måste ha knarkat färdigt och sedan kommer det av sig själv. *”Jag har ju verkligen inte knarkat färdigt. Jag har bara precis börjat, jag har hittat min grej nu”*. Hon vet inte vad som skall kunna hjälpa henne mot ett drogfritt liv eller vad hon behöver för att sluta med amfetaminen.

Carlos är snart 40 år och uppvuxen i Malmö. *”Jag har tagit droger i 26 år... jag började röka hasch när jag var 12 år, jag tog amfetamin vid 20 års ålder, jag är nu sprutnarkoman och har sprutat de sista fem åren liksom.”* När vi träffade honom för en intervju är han i slutet på en sex månaders behandling, som är hans första. Carlos har varit drogfri i fem månader och uppger att han vill sluta helt med droger. Mest för sin frus skull. Carlos har tidigare försökt att sluta missbruka men inte lyckats. *”Jag har försökt på egen hand men inte klarat det mer än nån dag liksom, sen har jag vatt där igen. Jag tar sista, det börjar alltid så”*. Carlos har under hela tiden som aktiv arbetat och levt med sin fru, fram tills hon en dag lämnade honom och då förlorade han allt. Ett drogfritt liv handlar för Carlos om att ha en sysselsättning och att bryta med alla från tiden som aktiv. *”Det känns hårt för mig att klippa banden men jag måste göra det... för att själv bli drogfri annars trillar man dit ju”*.

Sven är en 53 årig man som har missbrukat sedan 18 års ålder. Huvuddrogen var till början amfetamin men blev 1999 heroin. Då träffade Sven sin nuvarande flickvän som introducerade honom för heroinet *”... så kom jag in i det... det har varit fruktansvärt...*

jag tog mer och mer". Sedan sex månader tillbaks får Sven subutex och är med i subutexprogrammet. Vi träffar honom i hans lägenhet som är ett utslussningsboende. På dagarna går han på en dagverksamhet *"Det är sysselsättning... vi håller oss sysselsatta så att vi inte ska gå runt i stan"*. Hans flickvän är fortfarande aktiv men bor på ett härbärke och väntar på plats till subutexprogrammet. Tillsammans drömmer de om att flytta utomlands, till Spanien. Sven är övertygad om att han behöver subutex för att hålla sig drogfri. *"Jag ser den både som medicin och som en drog. Det är en typ av drog som man blir frisk av"*.

Hassan är i fyrtio års åldern och har använt droger sedan 27 års ålder. Till en början rökte han opium men när det blev svårt att få tag på Sverige så började han röka heroin istället. Hassan är ursprungligen från Iran och där tvingades han vara med i kriget vilket fick svåra ryggsador till följd. När värktabletterna inte längre hjälpte började Hassan medicinera själv med drogerna. Hassan har försökt att sluta på egen hand med drogerna men menar att det är väldigt svårt. *"Alltid jag har haft den känsla att, ok om jag ska sluta med knark, hur ska jag tåla den smärta som jag har i ryggen"*. Han har alltid varit en hårt arbetande man och vill leva ett drogfritt liv med arbete och kanske en kärlek. Vägen till ett drogfritt liv började med en titt på sig själv i spegeln. Hassan gillade inte vad han såg och bad om hjälp. Han tycker att bemötandet från de sociala myndigheterna har varit över förväntan.

Linda är strax över tjugo år och har missbrukat sedan hon var nio år. Då började hon att röka hasch och dricka alkohol. Sedan blev det amfetamin, rohypnol och heroin. I skrivandets stund bor Linda på ett behandlingshem med tolvstegsprogram. Hon ser på sitt missbruk som en sjukdom *"Jag vet inte om ni har hört men dem säger att det är en sjukdom... asså jag vet det. Jag tror på att det är en sjukdom. Mamma, min bror, pappa, morfar, och morbror är alla missbrukare så det ligger i släkten"*. Hon har ett LVM som släpps bara någon vecka efter vår intervju. Tiden innan Linda blev omhändertagen var hon hemlös och tog heroin. Linda har två barn, ett är sju och en tvåring som bor hos anhöriga. Linda tycker det viktigaste mot ett drogfritt liv är att man får hjälp direkt i ett första skede. *"Men det är det jag kan störa mig på det är att, när man väl ringer och vill*

*ha hjälp då får man inte det så (knäpp med fingrarna) utan man får vänta och det är då...
asså när man verkligen vill ha hjälp det är då de ska finnas där. Samma dag ska man
helst få hjälp för att det kan skifta från dag till dag”.*

5.2 Erfarenheter, tankar och upplevelser

Här kommer vi att besvara våra frågeställningar med hjälp av vår teoretiska referensram samt knyta an vårt empiriska material till tidigare forskning. Vi har valt att göra på detta sätt för att få en text som är lätt för läsaren att följa och för att få en dynamik i vårt analyskapitel. Som vi skrev i metodkapitlet har vi ur vårt intervjumaterial utkristalliserat tre begrepp, ”motivation”, ”håll” och ”vilja”, som kommer att utgöra den röda tråden i vårt analysarbete.

5.2.1 *Vägen ut ur missbruket*

Vi har varit intresserade av att få en bild av om intervjupersonerna tidigare försökt sluta med narkotika och varför de då valde att ta steget mot ett drogfritt liv. Vi har också frågat hur det kom sig att de nu bestämt sig för att bli drogfria. Således har vi både lite historik men även aktuell situation i detta avsnitt. Vi kopplar ihop vår empiri med en av våra huvudfrågeställningar: Vilka erfarenheter från att sluta med narkotika har missbrukaren haft och vad har uppbrottet berott på?

Linda utgör ett exempel på Andersson & Hiltes (1993) slutsats att ett missbruk inte bara kan upphöra i och med att man slutar med substansen utan motivationen växer fram successivt i samspel med individens sociala situation. Hon har tidigare under sin tid som aktiv inte velat ha någon hjälp för sitt missbruk. De gånger hon varit i behandling tidigare har det inte varit för hennes egen skull utan för hennes barn och/eller hennes mormors skull. *”Det går inte att sluta för någon annans skull, det måste komma från hjärtat”*. Hon säger att hon behöver vara inlåst för att sluta med narkotikan och att på egen hand skulle det inte vara möjligt. Att Linda tidigare slutat för någon annans skull, men nu känner att motivationen grundar sig i hennes egen vilja att sluta, visar på en process ut ur missbruket. Hon har provat att sluta men aldrig lyckats eftersom hon inte varit motiverad.

Vidare menar vi att Anderssons & Hiltes (1993) teori om att vägen mot ett drogfritt liv är en process, även kan knytas an till Susanne som har försökt att sluta flera gånger själv. Hennes första behandling var för hennes alkoholmissbruk när hon var 14 år. Den tolvstegsbehandling som hon är på i skrivandets stund är den första som hon tar seriöst. Susannes beslut att sluta med narkotikan har vuxit fram, *"... jag vill inte hålla på överhuvudtaget"*. På frågan om hennes beslut har mognat fram svarar hon *"... ja, först var jag helt emot det, jag ville inte komma hit... men sen tänkte jag lite över det å det funkar inte att hålla på på det viset... sen har jag en dotter också, jag måste tänka på henne och hennes liv"*. Susannes motivation är till viss del grundad i att hon har en dotter som hon vill kunna ta hand om men också att hon själv säger att hennes beslut har mognat fram. Waldorf (1983) menar att en missbrukare kan mogna ut ur ett missbruk, inte bara på grund av personlig mognad utan också på grund av andra saker i omgivningen. Susannes mognads process utmärks av att hon tidigare försökt sluta för dotterns skull. Vilket inte har fungerat någon längre period. Detta tyder på att Susanne även mognat i sig själv som person och uppnått en, enligt Winnick (1962) personlig balans, vilket i sin tur gör det lättare för henne att leva upp till de krav som ställs på henne som exempelvis mamma. Sammanfattningsvis kan man säga att för Susanne handlar det inte bara om personlig mognad som Winnick talar om utan det handlar även om andra faktorer vilket Waldorf (1983) och Andersson & Hilde (1993) betonar. I detta fall Susannes dotter och Susannes vilja att skaffa sig en utbildning viktiga drivkrafter.

Linda har "tänt av" ett par gånger utan behandling men snabbt tagit narkotika igen. Linda levde sista tiden innan hon blev omhändertagen enligt LVM som aktiv, hemlös, prostituerad och försökte under flertalet gånger ta sitt liv. Enligt Brill (1972) (refererad i Andersson & Hilde 1993, Kristiansen 2000, samt Mossberg & Änggård 1978) finns det tilldragande och fränstötande krafter i missbrukslivet. Dessa krafter kallar Brill "pushes and pulls". Krafterna ser vi som förknippade med motivationen. I Lindas situation utgörs "pushes" av att Linda behöver sälja sig själv för att försörja sig och sitt missbruk samt att hon är hemlös. Detta är det besvärliga och svårhanterliga i Lindas missbruks liv. Hennes "pushes" medför mycket ångest som kommer fram vid avtändning och som hon tidigare inte har haft förmåga att ta itu med. Ångest över att sälja sin kropp och att inte ha pengar

till det stora behov av mat som hon behöver då hon tänder av. Att sluta droga blir, enligt Linda, en tuff kamp mot den ångest som avtändningen framkallar. Det som kan verka lockande med att sluta med narkotikan, de s.k. ”pulls”, utgörs av Lindas längtan efter sina barn och efter att leva ett vanligt liv. Efter sex månader med LVM är ett liv med bostad och barnen mer eftersträvansvärt än livet med amfetaminet vilket hon själv säger är ett helvete. Således har hennes ”pulls” övervunnit och visat sig starkare än hennes ”pushes”. Även Susannes ”pulls” har vunnit kampen om motivationen. Längtan efter dottern och utbildning blir hennes positiva krafter ut ur missbruket.

Hassan är på sin första behandling. Han har provat sluta själv men både de fysiska och psykiska smärtorna har gjort att han åter har börjat självmedicinera efter någon vecka eller någon månad ”... *det enda som kunde lugna mig var den skiten*”. Att Hassan bestämde sig för att söka hjälp nu är ett beslut som växt fram successivt. Han tyckte inte att livet som missbrukare passar honom och det är totalt främmande för hans familj att använda narkotika. ”*Min familj, dom vet inte ens vad droger är*”. Enligt Svensson (2005) är det viktigt att ha en bild av sig själv som inte går ihop med att vara missbrukare för att komma vidare i processen mot ett drogfritt liv. Synen på sig själv är grundat i hur andra ser på dig. Hassan menar att han egentligen aldrig har sett sig som en missbrukare eftersom han är högutbildad, kommer från en bra familj och han började med narkotikan första i 27 års ålder på grund av fysiska och psykiska smärtor. Hans familj såg att han hade problem och försökte hjälpa honom att inse att han behövde sluta med narkotikan. Därmed hade de en annan bild av honom än vad han själv hade. Efter ett tag började Hassan inse att han var i behov av hjälp. Han började ifrågasätta sig själv och det liv han levde. Hassans syn på sig själv kopplar vi till Biernackis (1986) (refererad i Svensson, 1996) forskning om beslutsprocessen. Han menar att beslutet kan växa fram genom att brukaren ifrågasätter sitt liv i narkotikavärlden. Enligt Biernacki handlar det om att kunna uttrycka identiteter. Genom beslutsprocessen blir en identitet som missbrukare svagare medan identiteten som drogfri blir starkare. Hassan har utvecklat en drogfri identitet genom att ifrågasätta sig själv som heroinist. I takt med detta växer sig motivationen för ett drogfritt liv starkare och bilden av honom själv som missbrukare blir svagare och svagare.

Åke har i likhet med Hassan ifrågasatt sitt liv som narkoman och om det är ett värdigt sätt att dö som. *”Jag ville lägga av men jag visste inte riktigt hur jag skulle göra så jag gick upp på det sociala och sa till dom att nu får ni ordna med någonting och det får gå snabbt. Annars så tar jag och hänger mig här i foajén för er”*. Åke menar att det inte går att trappa ner med narkotikan utan skall man lägga av med något så skall man bryta totalt *”... så får man må dåligt och ta avtändningen och ta den för va den e”*. Det starkaste skälet till att Åke bad om hjälp för att sluta med sitt missbruk var att han inte ville dö som en narkoman. Åke värdesätter sitt liv och sig själv genom att välja behandling och välja att undvika att dö påverkad. Detta visar på en identitet som skiljer sig från andra och en person med erfarenheter men också förväntningar på framtiden. Om individen sätter ett värde på sig själv, hjälper det honom eller henne att klara av påfrestningar i livet. I Åkes fall gäller det att klara av avtändningen och de facto att hans fru fortfarande är aktiv. En styrka i uppbrottet har varit han dotter som sa till honom efter en månad i behandling; *”... pappa, för första gången kan jag se att dina ögon ler igen”*. Dottern och barnbarnets betydelse blir central eftersom deras stöd och tro på honom motiverar honom att bli drogfri. De blir hans ”pulls” medan hans fru är en ”pushes”. Dottern och barnbarnet bekräftar honom i hans identitet vilket visar på det sociala nätverket betydelse att sluta med narkotikan. Åke uppger att han inte slutar för deras skull utan att han gärna vill leva tillsammans med dem, och det är endast möjligt om han inte tar droger.

Cissi är under intervjun väldigt ambivalent vad gäller att sluta med narkotikan. Hon berättar om heroinets dragningskraft och att missbruka är det hon kan. Hon berättar också att hon gärna skulle vilja fortsätta plugga, och att hon vet att det egentligen inte funkar att missbruka i längden och att det kommer att gå åt helvete. Cissi har varit på behandling två gånger tidigare, bland annat på Hassela. På första stället hjälpte hennes kontaktperson henne att fuska på drogtesterna och till slut också med att rymma. Denna incident ser hon idag som en orsak till att hon sitter tvångsomhändertagen. Hade hon fått bättre hjälp första gången så hade det inte behövt gå såhär menar hon. *”Det är ju bättre att komma till ett ställe som det här (LVM hem) där man får medicin, man kan trappa ner på grejorna och må hyfsat bra under avtändningen ändå. Hade jag tänt av ute nu så vet i fan, då hade man haft ett par helvetiska veckor om man ens hade klarat det så långt liksom”*. I likhet

med Åke så har hennes sociala nätverk i form av mamman och systemen varit viktiga för henne och en anledning till att hon tidigare slutade missbruka. Detta visar på att så kallade "change agents", som utgjordes av hennes lillasyster men också av hennes mamma, bidrog till att Cissi förändrade sitt liv och höll upp med narkotikan under en period.

Carlos har aldrig tidigare varit i behandling eller fått någon annan form av hjälp för sitt missbruk. *"Jag tänkte att jag måste prova liksom... jag vill ju sluta"*. För Carlos berodde uppbrottet på att hans liv var en katastrof. Han hade knarkat upp sina pengar och sitt företag. Dessutom hade frun lämnat honom. Han bodde till slut i sin bil och levde påverkad med sina missbrukande vänner. Carlos hade nått sin botten när han bestämde sig för att söka hjälp. Detta bottenläge eller "rock bottom", menar Brill (1972) är en subjektiv upplevelse och kan ske när som helst i livet. Robert nådde sin personliga botten när han var 53 år. Han var hemlös och hade ingen kontakt med familjen. Han var dessutom inne i ett tungt amfetaminmissbruk och nära döden när han bröt upp med amfetaminet för fem år sedan. Då bestämde han sig för att han ville leva och började förändra saker i sitt liv. Tillskillnad mot Carlos har Robert varit i behandling vid tre olika tillfällen på 1980-talet, både miljöterapeutiskt, transaktionsanalys. Han har inte gått något tolvstegsprogram men har gått på NA möten vilket han fortfarande gör då och då. Första gången gjorde han det för sin frus skull och denna gång var det för hans egen skull. *"Det handlade bara om mig, det fanns inget annat runt omkring mig... det var jag som beslutade för min egen skull för annars dör jag"*.

Nicole har blivit omhändertagen enligt LVM för första gången men har tidigare haft LVU under ca två och ett halvt år och bott på olika behandlings- och HVB hem samt på ett utredningshem. Hon var drogfri i ett och ett halvt år under och efter sin graviditet. Nicole menar att när hon vill sluta så lägger hon in sig själv på behandling. Hon tycker att det är onödigt att socialtjänsten lägger ner tid och pengar på dem som inte vill sluta. Nicoles motivation upplevs som väldigt låg. Hon säger sig vilja sluta någon gång i framtiden men tror att det kommer av sig själv när hon har knarkat färdigt, eller hon hoppas att det är så.

I Nicoles fall är hennes ”pushes” starka. Kicken av amfetaminet, det fartfyllda livet och hennes missbrukande pojkvän är krafter som håller kvar henne i missbrukslivet.

Sven har tidigare varit på en tolvstegsbehandling samt bott i familjehem men det har inte hjälpt honom att hålla sig ifrån narkotikan. *”Jag behöver subutex för att hålla mig drogfri... jag klarar det inte utan det... sedan jag har fått subutex har jag klarat av att vara drogfri.”* Sven orkade, av fysiska skäl, inte missbruka heroinet längre. Han tänkte hela tiden på hur han skulle ta sig ur det och väntade under lång tid på att få behandling med subutex. I våra intervjuer har det framkommit att heroinet är otroligt svårt att lämna. Svårigheterna ligger i att bemästra heroinsuget (Svensson, 2005). Längtan efter heroin beskrivs som enormt stark och att hela kroppen skriker efter att få det. De fysiska påfrestningarna i form av skakningar, svettningar och illa mående leder till att, som i Svens fall, många heroinister säger sig vara sjuka och de kan bara bli friska med hjälp av drogen. Således är subutex ett sätt att slippa de fysiska besvären och det tar dessutom bort suget.

Vi vill koppla dessa olika sätt att bryta med narkotikan till Kristiansens resultat i sin avhandling. Han kom i sin studie fram till att vägarna ut ur missbruk ser olika ut för intervjupersonerna. Med utgångspunkt i studier från Brill (1972) och Waldorf (1983) kunde Kristiansen dela in intervjupersonerna i tre grupper i fråga om de motiv de angav för en förändring mot ett drogfritt liv. Den ena gruppen var dem som beslutade sig för att sluta droga efter det att de upplevt sin personliga botten, dvs. vad Brill kallar ”the rock bottom”. I vår studie ansåg sig Robert och Carlos ha nått sin personliga botten. I den andra gruppen ingick de som beslutade sig för att sluta med missbruket eftersom de var trötta på missbrukslivet och upplevde livet som missbrukare som meningslöst. De menade att de ville göra något annat med sitt liv. Susanne, Hassan, Åke och Linda uppger alla att beslutet att bli drogfri har vuxit fram eftersom de varit trötta på livet som missbrukare eller för att de vill göra någonting annat av sitt liv. Susanne och Linda vill skapa en bättre relation till sina barn och skaffa sig en utbildning. Hassan och Åke vill tillbaka in i arbetslivet och återuppta kontakten med nära och kära. Grupp tre i Kristiansens studie hade, precis som de andra två grupperna, negativa erfarenheter av

missbruket. Dock hade intervjupersonerna vid förändringen av sitt liv inte definitivt bestämt sig för att de skulle sluta använda narkotika. Personerna i grupp tre drev bort från missbrukslivet när deras livssituationer förändrades då de hamnade i nya sociala sammanhang där missbruk inte hade någon plats. Ingen av våra intervjupersoner faller inom ramen för denna tredje grupp.

Sammanfattningsvis kan vi, i likhet med Kristiansen (2000), finna en grupp med intervjupersoner vars motivation till ett drogfritt liv successivt växt fram. Intervjupersonerna i denna grupp har brokiga behandlingserfarenheter. Två har aldrig tidigare varit i behandling. Gemensamt för denna grupp är att personerna har skaffat sig andra mål i livet än att bara jaga droger och få en kick. Jobb, utbildning och relationer till familj och vänner är de nya målen. Åke, Hassan, Linda och Susanne är tydliga med att de vill sluta droga för sin egen skull och för att uppnå sina nya mål. Cissi ligger i gränslandet till denna grupp. Hon ger uttryck för att hon vill sluta eftersom hon vet att missbrukslivet inte fungerar i längden. Hon säger även att hon vill börja plugga igen. Dock ger hon uttryck för viss ambivalens och menar att enda chansen för henne att få träffa sin lillasyster är att få sluta med drogerna. Sven skulle också kunna placeras i denna grupp då han själv menar att beslutet av att lägga av med heroin har växt fram successivt medan han väntat på en plats i subutexprogrammet. Den andra gruppen i vår undersökning var dem som nått sin personliga botten. Robert och Carlos befann sig i bottenläge och insåg att enda chansen att överleva var att sluta med drogerna. Någon som inte verkar ge uttryck för att tillhöra denna grupp är Nicole. Hon har inte knarkat färdigt och inte nått sin botten.

Vidare fann Kristiansen (2000) att intervjupersonernas väg till ett drogfritt liv är individuellt och beror bland annat på bemötande från samhället och från betydelsefulla personer i individens omgivning. Detta stämmer bra överens med av vi kommit fram till. Alla våra intervjupersoner har betonat att det bara går att sluta om man själv vill. Det fungerar inte att lägga av för någon annans skull. När det gäller individualitet har alla intervjupersoner olika bakgrund och olika ”pushes och pulls”. Dessutom har vändpunkten mot ett drogfritt liv växt fram hos några av intervjupersonerna medan den i form av ”rock

bottom” har uppenbarat sig för andra. Betydelsen av ett socialt nätverk har vi sett exempel på hos Åke och Cissi och i vår kommande framställning kommer vi att utveckla resonemangen kring det sociala nätverkets betydelse. Vi kommer även att redogöra tankar kring bemötande från samhället.

5.2.2 Viljan, hålen och motivationen

En bestående fråga i missbruksforskningen är; varför fortsätter män och kvinnor med narkotika samt vad krävs för att de skall lyckas bli drogfria. Vi har frågat oss samma sak och kommer här att redogöra för hur våra intervjupersoner svarade på frågan: Vad behövs från såväl missbrukarens sida som samhällets sida för att en väg ut ur ett missbruk ska vara möjlig?

Kristiansen & Svensson (2004) kom i sin studie fram till att flera intervjupersoner hade det gemensamt att de önskade att förändra sin livssituation, de önskade ett lättare liv och de hade tankar och idéer om hur de ville förändra sitt liv. Men det fanns även en ambivalent ton hos de intervjuade. De ville men vågar inte riktigt tro på att det ska gå att leva ett drogfritt liv eftersom många av dem hade erfarenheter från misslyckade behandlingar. Kristiansen & Svensson kunde urskilja olika teman som intervjupersonerna ansåg sig behöva för att sluta med narkotikan. Ett tema var ”trygghet”. Det handlar om önskan av en egen bostad och ett drogfritt socialt nätverk. De behövde dessutom en trygghet mot ”suget” och då kan subutex eller metadon bli trygghetsfaktorer. Ett andra tema som framkom av studien är ”meningsfullhet”. Det blir viktigt att fylla det drogfria livet med ny mening. ”Värdighet” är ett tredje tema och handlar om att man som missbrukare gör en hel del saker som får skamfulla konsekvenser. Det kan handla om att man är hemlös, att man måste stjäla eller att ens barn blir familjehemsplacerade. Det nya livet utan droger måste ha karaktären av ett värdigt liv. Det kan handla om saker som jobb, körkort, stöd från samhället mm. När det gäller respondenternas framtidssyn var den ofta påverkad av nu situationen. Många såg med hoppfullhet på framtiden även om de gjorde det med viss försiktighet. De grundade sitt hopp på förväntningar att inom den närmaste tiden få tillgång till önskad behandling eller vård. Vi vill applicera dessa teman på vårt empiriska material. Med hjälp av våra tre begrepp, hålen, motivationen och viljan,

samt vår teoretiska referensram kommer vi att belysa vad som är viktigt för att ett drogfritt liv skall vara möjligt enligt våra intervjupersoner.

I vår studie kan vi urskilja de teman som Kristiansen & Svensson (2004) ovan behandlar. Alla våra respondenter uttrycker önskan om ett eget boende. De menar att det är ohållbart att försöka bli drogfri och samtidigt bo med människor som missbrukar droger. Exempelvis uppger Åke vikten av att få en egen lägenhet och inte behöva flytta tillbaka till sin fru som fortfarande är aktiv missbrukare. Det är också, enligt intervjupersonerna, ohållbart att försöka hålla sig drogfri medan man bor på gatan. Robert pratar om hur svårt det är att sova i exempelvis en källare om man inte är påtänd. Gemensamt menar intervjupersonerna att det är av stor betydelse när man är i behandling att veta att man har en lägenhet att komma ut till. Att det finns en trygghet att komma till där man får vara ifred. Som vi nämnde ovan är ett vanligt liv eftersträvansvärt för Linda. Detta vanliga liv innefattar för Linda att ha ett hem.

En annan trygghetsfaktor är ett drogfritt socialt nätverk. Alla utom Åke och Sven säger att de måste bryta helt med alla människor som använder droger. Carlos berättar att *"just nu så är det många som ringer mig, aktiva vänner liksom, men jag försöker klippa banden, byta telefonnummer, försöka komma ifrån liksom... det känns hårt för mig att klippa banden men jag måste göra det. För att själv bli drogfri, annars trillar man ju dit"*. Carlos sätt att hantera sina vänner som är aktiva är ett exempel på hur en individ kan reducera negativa kedjereaktioner. Han har beslutat att klippa de förbindelser med det destruktiva umgänge han hade som amfetaminmissbrukare. På så vis kan han bryta de negativa mönster han hade och samtidigt stärka den nya drogfria roll som han är på väg att utveckla (Klefbeck & Ogden, 2003). För Cissi skulle det vara avgörande att bo någon annanstans än den ort hon kommer ifrån och har levt under sin tid som missbrukare. Hon ser det inte som en möjlighet att leva drogfri "hemma". *"Men man måste då också vara medveten om att drogerna finns runt omkring en och har man då haft ett liv som missbrukare så är drogen jävligt nära till hands och då kan det ju vara svårt"*. Åke menar att han kan hantera påtända människor. Han behöver inte "gå omvägar" för att inte stöta på missbrukare. Svens partner är aktiv och Sven menar att subutexet hjälper honom

när dem umgås. Nicole skiljer sig från övriga intervjupersoner då hon identifierar sig med sina aktiva vänner. Hon uttrycker sig gärna i ”vi” form när hon pratar om sig själv och de missbrukande personer i hennes nätverk som hon umgås med.

Vår studies respondenter framhåller också, precis som brukarna i Kristiansen & Svensson (2004) studie, att det är av stor betydelse att livet fylls med meningsfulla saker. Carlos framhåller att ”... *man behöver ju sysselsätta sig. Man kan ju inte bara inte göra någonting. Då kommer tråkigheter fram. Att det är tråkigt liksom. Mycket gamla tankar. Man har ju löst det med knark innan liksom. När det var tråkigt, jaaa röker en holk... så har man löst det, så har man gjort någonting*”. Susanne och Linda tänker ansöka till KvinnoKrami i Malmö, en praktikplatsförmedling för kvinnor som haft ett missbruk. För Hassan och Carlos har arbete alltid varit viktigt. De har båda två drivit egna företag som tagit upp stor del av deras tid och därför blir en återgång till arbetslivet viktig för dem.

Andersson & Hilte (1993) framhåller att vägen in i missbruket kan påverka möjligheterna och sättet att ta sig ur. Om en individ exempelvis har erfarenheter från ett vanligt liv och en vanlig identitet att falla tillbaka på när han ska lämna missbruket, så är förutsättningarna bättre för att individen ska bli drogfri. Om man inte haft dessa möjligheter så räcker det inte bara att ha viljan och stöd från omgivningen utan individen behöver även finna nya roller och bygga upp en ny identitet som han kan organisera sitt liv runt. Enligt detta resonemang har Hassan och Carlos lättare att hitta tillbaka till sina gamla roller som verksamma på arbetsmarknaden. Åke, Cissi, Susanne och Linda måste däremot skapa sig nya roller för att finna sig till rätta i arbetslivet.

Ett meningsfullt liv behöver inte bara innebära ett liv med arbete. Linda och Susanne pratar om studier och Sven drömmer om ett hus i Spanien. Hobby och fritidsintresse kan också ha en meningsfull funktion. Åke vill gå med i en idrottsförening och Robert berättar om hur betydelsefullt föreningslivet varit för honom. Enligt Kristiansen och Svensson (2004) går meningsfullhet hand i hand med värdighet. Att arbeta för ett värdigt liv har visat sig vara en viktig faktor för de personer vi har intervjuat. Ett liv där man, som Linda, inte behöver prostituera sig eller som Robert och Carlos, ha en bostad och

slippa bo i en bil eller i en källare. Ett värdigt liv kan enligt intervjupersonerna uppfyllas med visst stöd från bland annat socialtjänsten. Genom att bli tagen på allvar och få hjälp direkt i form av drogfritt boende eller subutex behandling underlättas livet för en missbrukare som vill förändra sitt liv.

Enligt Svensson (2005) handlar ovanstående faktorer om att skapa ett nytt synsätt på sig själv samt hitta nya strategier på att hantera de problem som drogen varit en lösning på innan. Detta nya synsätt är direkt kopplat till hur omgivningen ser på en. Identitet är ett socialt verk som växer fram ur interaktioner mellan människor och ändras beroende på vilka människor man samspelar med (Skårner, 2001). Således behöver intervjupersonerna stöd och bekräftelse i de nya roller som de intar för att kunna skapa en drogfri identitet. Cissis ambivalens tar sig bland annat uttryck i att hon inte kan något annat än missbruk. Hon beskriver den värld hon lever i som en fantasivärld och den världen som socialtjänsten, familjen och alla andra befinner sig i som verkligheten. Cissi vet inte hur hon skall gå vidare in i verkligheten och vet inte heller om hon riktigt vill. *”Har man verkligen viljan och har man vänner som ställer upp för en eller föräldrar eller någon... så tror jag väl någonstans att man klarar, har man väl bestämt sig så klarar man det.”*

Det har, både i vår studie och i tidigare forskning, visat sig att det är viktigt för missbrukaren att få tillträde till en alternativ social verklighet. Men det krävs inte enbart en förändring av de sociala omständigheterna, även personliga förändringar är nödvändiga. Vanor, värderingar och behov är några faktorer som måste omvärderas. Stor betydelse har även nära relationer till anhöriga (Andersson & Hilte, 1993). Viljan att ta ansvar för sig själv och sitt har varit en återkommande viktig faktor för intervjupersonernas möjlighet till ett drogfritt liv. Hassan och Carlos vill vara självförsörjande och slippa att gå på bidrag. Åke vill gärna ha ett jobb som kan ge hans pension extra tillskott. Nicole vill sköta sig själv och Susanne samt Linda vill ta ansvar i sina roller som mödrar. Robert som varit drogfri i fem år säger att den viktigaste biten i hans liv som drogfri är att han tar ansvar för sitt liv. Något som han alltid har flytt från tidigare. Sammantaget uttrycker alla våra intervjuer personer att motivationen måste

komma inifrån. De menar att man inte kan sluta för någon annans skull än sin egen. Det gäller att bestämma sig för att man vill bli drogfri och detta beslut måste man ta själv.

Vi vill använda oss av Carlos ord för att summera ihop avsnittet om vad våra respondenter anser sig behöva för ett drogfritt liv. Carlos menar att han under sin tid som missbrukare blivit halv ”... ja att det fattas en del av en själv. Och det är den biten som knarket har tagit. Så nu känner jag att jag är mer hel här va, för den biten fattas för mig. Det kommer att ta lång tid detta alltså, att bli hel igen. De här sex månaderna hjälper inte alltså. Det kommer att ta flera år innan jag känner mig hel igen... sätta dit arbete, sätta dit familj, sätta dit hobby alltså många grejor liksom. Det gör man inte bara så snabbt”.

Som vi nämnt innan är de viktigaste faktorerna till ett liv utan narkotikan att de hål som narkotikan lämnar efter sig fylls med något annat. Det är av stor betydelse att missbrukaren får stöd från sitt sociala nätverk att skapa nya roller och en drogfri identitet för att bemästra att fylla dessa hål. Framförallt är det grundläggande att missbrukarens motivation kommer från viljan att sluta för sin egen skull och att denna motivation möts upp och stärks i interaktionen med det sociala nätverket.

5.2.3 Att be om hjälp och att få hjälp fast att man inte vill

Eftersom vi i denna uppsats har varit ute efter intervjupersonernas egna önskemål och tankar kring vad de behöver för ett drogfritt liv så ville vi gärna veta vad som skulle kunna bli bättre i den hjälp de redan mottagit. Vi vill lyfta fram deras erfarenheter och upplevelser från tillfällena de sökt hjälp eller kommit i kontakt med myndigheter och frågade dem: Vilka upplevelser har missbrukaren av bemötande från samhället?

De personer vi har intervjuat har sammanfattningsvis fått ett bra bemötande när de sökt sig till socialtjänsten för att få hjälp. I alla fall säger dem sig, så här i efterhand, vara nöjda med hjälpen de fått. Cissi menade ”... att soc tyckte väl att de gjorde vad de kunde och försökte motivera mig och få mig att förstå att ett drogfritt liv är bättre... och polisen gjorde väl likadant”. Där är dock ett par intervjupersoner som inte varit nöjda med

socialtjänstens insatser. Robert menar att de har alldeles för hårda krav på missbrukare och Nicole åsyftar att antalet träffar med hennes socialsekreterare har varit är alldeles för få. Hon är väldigt besviken över att socialtjänsten under länsrättsförhandlingen av hennes LVU avslöjade information om henne inför hennes föräldrar.

Det har gått olika snabbt för dem som själv bett om behandling, tills det att dem fått en plats. Det som varit övergripande för alla är att väntan på en plats är lång och att det är viktigt att få hjälp snabbt eftersom motivationen är beroende av dagsformen. Ena dagen vill man ha hjälp och andra dagen så vill man inte. Handläggningstiden är, för dem som vill ha en behandling, en lång väntan och en tid som är svår att klara utan droger. Sven tog heroin ända fram tills han började på subutexprogrammet och Hassan försåg sig med metadon från svarta marknaden för att klara av de månaderna han väntade på en plats på behandlingshemmet.

I Åkes sociala nätverk ingår hans socialsekreterare som han tidigare inte haft en så bra relation till. Det har varit ett visst maktspel mellan Åke och det sociala. Åke har vid flertalet tillfällen hotat sig till det han behövt för stunden. När han inför nuvarande behandling gick till socialtjänsten och ville ha hjälp så upplevde han det som om de inte tog honom på allvar. Han tyckte att han fick beskedet att *"vi får väl se hur det blir med det"*. När han själv tog kontakt med föreståndaren på det aktuella behandlingshemmet och de i sin tur tog kontakt med socialtjänsten så fick han en plats inom tio dagar. Åkes erfarenhet säger honom att om han själv är ödmjuk och tillmötesgående så är också hans omgivning det, i synnerhet hans socialsekreterare. Detta kan förklaras med att relationen mellan Åke och hans socialsekreterare är på god utveckling. Utifrån Klefbeck & Ogdens (2003) teori om att det centrala för att utveckla positiva relationer i ett socialt nätverk är att det sociala nätverket utmärks av att ge och ta, ett gradvis överförande av makt samt positiva relationer. Åke krävde att få en behandling och var van vid att få som han ville men socialtjänsten hade makten att säga nej. När han själv tonade ner sitt humör och visade att han menade allvar gav hans socialsekreterare honom en ny chans som han tog.

Genom att socialtjänsten ger uttryck för en vilja hjälpa missbrukaren in i behandling och har ett öppet bemötande ger det missbrukare en känsla av att bli lyssnad på och tagen på allvar. För Hassan och Carlos var det inga problem att få behandling och Hassan menar att bemötandet och hjälpen var över hans förväntan. Åke menar att anledningen till att han inte fick hjälp direkt var på grund av hans ålder. Han tror att samhället inte satsar på äldre missbrukare lika mycket som på unga. Carlos tror att han blivit bra bemött bara för att han aldrig tidigare bett om ekonomiskt bistånd och därmed inte varit en belastning för socialtjänsten. Han ger intrycket av att allt skett på löpande band, först kontakt med socialtjänsten, sedan avgiftning och därefter behandling. Hassan bodde på ett drogfritt kollektiv i väntan på sin behandling medan Åke bodde hemma i sin lägenhet tillsammans med sin fru som fortfarande är aktiv. Åke hade bra kontakt med personalen på det behandlingshem han skulle in på och med personalen på stället där han lämnade drogtester. Samtalen där upplevde han som mycket positiva. Dessa upplevelser visar på att praktiskt socialt arbete har varit till hjälp mot påfrestningar både inifrån, samtal med personal, och utifrån att inte behöva bo hos aktiva vänner eller på gatan. Socialtjänstens och andra socialarbetares bemötande har i dessa fall således också hjälpt missbrukaren att utföra den för dem aktuella livsuppgiften, att bli drogfri.

Robert hade precis som Åke en dålig relation med socialtjänsten men när han bestämde sig för att sluta med narkotikan så fick han en ny socialsekreterare som frågade honom vad han behövde för hjälp. Detta menar Robert var första gången som han upplevde att hans behov sattes i fokus. *”Intervjuare: Du sa att du blev lyssnad på. Robert: ja, javisst det var ju så. Han kom ju till mig och satte sig ner och lyssna och titta på och jag la fram vad jag, jag hade ju det i huvudet jag måste på ett sätt eller annat sätt komma vidare. Det går inte, ut på gatan igen så kanske jag liksom, så kanske min motivation har försvunnit va. Det är inte skönt att gå ner i en källare och lägga sig om man inte tar droger det e så, det blir så.”* Socialsekreteraren blev Roberts ”Change agent”. Genom att lyssna på Robert och bemöta honom i det som han ansåg sig vara i behov av gav socialsekreteraren Robert en stor delaktighet i hans förändring.

Nicole och Sven pratar om människors syn på dem i omgivningen. Nicole menade att, alla i det samhälle där hon bodde, såg henne som en missbrukare och att det var jobbigt att bli igenkänd och stämplad som narkoman. Både av myndigheter och av polisen samt av vanliga människor. Hon uppger också att socialtjänsten i hennes kommun alltid haft koll på henne vilket hon inte ser som positivt. Sven anser att attityder mot heroinister överlag kunde vara bättre och att folk kunde bry sig mer. Han är besviken på sjukhuset för att de i för stor utsträckning använder "kalla handen". Han framhåller att samarbetet mellan sjukvården och socialtjänsten borde bli bättre. Sven och Nicoles upplevelser tyder på att de har en roll som missbrukare i sina respektive sociala nätverk. Utifrån en tolkningsram som är inspirerad av symbolisk interaktionism kan man tänka sig att de får sina roller bekräftade genom att omgivningen i form av polis, sjukvård och socialtjänst men också familj och vänner samspelar med dem som missbrukare. Detta gör det svårare för Nicole och Sven att förändra sin roll och på sikt bilden av sig själva. Rollförändringen är beroende av hur omgivningen påverkar individen och av vad omgivningen tycker om individens roll. Detta ger Nicole och Sven en svårföränderlig position i samhället.

Det intervjupersonerna ger uttryck för tolkar vi som att det viktigt med samverkan mellan individen och det offentliga. Olika instanser har möjlighet att delta i en förändring när en individ ber om hjälp. Respondenterna själva, exempelvis Sven och Robert, lyfter fram betydelsen av hur olika delar (instanser) i deras nätverk hade kunnat hjälpa dem bättre om de samarbetat. Payne (2002) lyfter fram att systemperspektivet kan vara en viktig hjälpande faktor att ha i åtanke för de instanser som jobbar med missbrukare. För att en individ ska klara av de påfrestningar som en väg mot ett drogfritt liv kräver, måste individen ha en positiv självuppfattning och en värdesättning av sig själv. Klefbeck & Ogdens (2003) teori visar att det är av betydelse hur bemötandet av individen är. Om inte individen behandlas med respekt av de hjälpinstanser som finns, så blir det inte lättare för individen att se positivt på sig själv. Det är viktigt att individen tror på sig själv, tror att de ska klara av att bli drogfria och då är det också viktigt att bemötandet från hjälpinstanserna visar tilltro till individens förmåga. Hassan och Carlos möttes av förtroende vilket bekräftar dem i deras identiteter och underlättar för dem att känna sig

välkomna in i den drogfria världen. Samhällets del i individernas sociala nätverk har därför en avsevärd betydelse i bildandet av en ny identitet.

I tidigare forskning lyfte vi fram Hedin & Månssons (1998) studie av kvinnor i prostitution. Författarnas slutsats är att kvinnans egna copingstrategier spelar en avgörande roll för hur hon klarar av de belastningar och svårigheter som prostitutionen innehåller. Kvinnans kommunikationsförmåga spelar en stor roll för framgångsrika uppbrott. Vägen mot ett liv utanför prostitution påverkas av kvinnans förmåga att tydligt uttrycka sitt hjälpbehov och framhålla alternativa möjligheter (a.a.). Att döma av våra intervjupersoners sätt att tala för sig så kan vi konstatera att Åke, Carlos, Hassan, Cissi och Robert verkar ha god kommunikationsförmåga. Åke och Robert tror att deras verbala förmåga har haft betydelse då de sökt behandling. Carlos och Hassan uttryckte tydligt sitt hjälpbehov då de tog kontakt med socialen. Cissi har själv varit delaktig i sökande av ett behandlingshem som passar henne och gett sin sekreterare alternativ till tolvstegshem.

Sammanfattningsvis kan man säga att våra respondenter är nöjda med det bemötande som de fått av personerna som hjälpt dem till det aktuella behandlingshemmet. Däremot har de inte alltid varit nöjda med den behandling de mött i samhället. I intervjuerna har samhället främst handlat som socialtjänsten men även sjukvård och polis har tagits upp. Det har även framhållits kommentarer kring, både för individen kända och okända, människor runt om kring individen. Sven pratar om att heroinister alltför ofta möts med kylighet och Nicole menar att alla i den lilla staden där hon kommer från stämplar henne som narkoman. Anhöriga och vänner bryter kontakten när individen missbrukar och många av respondenterna, exempelvis Cissi och Susanne berättar att det är en viktig drivkraft mot ett drogfritt liv att få återuppta den kontakten. Cissi och Susanne har börjat se sig själv med andra ögon och den bilden går inte hop med den egna självbilden av att vara missbrukare. I den symboliska interaktionismen är det en utgångspunkt att människas handlingar, livsstil och identitet flätas samman och skapas och omskapas i en social process där människans samspel med andra individer och samhället har stor

betydelse. Bemötande från hjälpinstanter har därmed en avgörande roll om individen ska lyckas ta steget mot ett drogfritt liv.

5.2.4 Jag och mitt liv

Vi står i begrepp att undersöka vad som behövs för att ändra livsstil, från att leva med narkotikan till att leva drogfritt. Vi använder begreppet "livssituation" med syftet att få fram intervjupersonernas tankar och erfarenheter av att påverka och förändra sina liv utifrån den situation han eller hon befinner sig i. Så även när det gäller inflytandet över att kunna påverka framtiden. Därmed ställer vi frågan: Hur beskriver missbrukaren sitt inflytande på sin livssituation?

Cissi är den som har uttryckt sina chanser att påverka sin situation starkast. Hon uttrycker en känsla av att ha mycket att säga till om när det gäller val av behandlingshem som är nästa steg för henne efter LVM institutionen hon befinner sig på vid intervjutillfället. Dagen för intervjun är en bra dag för Cissi. Hon skall iväg på ett studiebesök på ett behandlingshem som hon själv har gett förslag på och hon känner sig uppåt. Nicole menar att hon gör vad hon vill med sitt liv och det är hon, och bara hon som kan avgöra hur framtiden skall bli. De två tjejerna skiljer sig åt då Cissi talar om inflytande på sin situation inom sitt sociala nätverk (familj, socialtjänst, etc.) medan Nicole känner att hennes inflytande är på hennes eget liv. Nicole säger att hon inte har något liv så länge hon sitter med LVM och kan därför inte säga något om stundens livssituation. Cissis mamma har nyligen sagt till Cissi att hon älskar henne, något som hon inte sagt på väldigt lång tid och som de sa till varandra varje dag förut. Detta visar på en förstärkning av Cissis roll som nykter i ett nätverk bestående av henne själv, familjen och LVM-hemmet. Hon har fått positiv respons från sin mamma och även från sin socialsekreterare som tar hennes önskemål om behandlingshem på allvar. Cissi är således delaktig i de beslut som tas i hennes nuvarande livssituation.

Nicole har ingen kontakt med sin familj. Hon säger sig ha brutit både med mamman och pappan och lever med pojkvännen samt de hon "pundar" tillsammans med. Hon berättar hur hon gärna skulle vilja vara med sin pojkvän och ett återkommande svar när vi frågar

om vad hon vill i framtiden, är att vara och bo med pojkvännen. De två tjejernas olika sociala nätverk kan kopplas till Skårners nätverksforskning. Det visade sig i Skårners (2001) undersökning att de flesta intervjupersonerna hade väldigt små nätverk men materialet visade även på möjligheten att utveckla och förändra nätverket på ett positivt sätt. De flesta av våra intervjupersoner har tidigare haft större nätverk som successivt minskat allteftersom missbruket accelererat. Många anser sig ha ”knarkat bort” sin nära och kära. Några av dem, exempelvis Cissi, Susanne, Carlos, Hassan och Åke, menar att där finns anhöriga i närheten som de kan träffa om de håller sig drogfria.

Eftersom sociala nätverk, enligt Skårner (2001), inte är statiska utan förändras i relation till omständigheter i individens livssituation så finns det möjlighet för missbrukare att reparera sina gamla nätverk eller att finna nya. Respondenterna i vår undersökning ger uttryck för att de vill utöka sina sociala nätverk. Både Hassan och Carlos berättar att de för sin egen skull är tvungna att bryta med sina gamla knarkarpolare och de uttrycker en önskan om att skaffa sig nya vänner samt att återuppta kontakten med sin familj. Båda två har en positiv syn på att de kommer att hitta nya fungerande sociala relationer vilket ger dem inflytande över sin nätverkssituation. Cissi och Susanne vill också finna nya kontakter men menar att det inte är så enkelt att skaffa sig drogfria kompisar. De berättar att de inte riktigt vet hur de ska bete sig i den drogfria världen. Susanne säger att drogfria människor ”... förstår ju mig inte helt överhuvudtaget. De är ju inte inne i programmet heller så... På det sättet är det skönt att jag har kontakt med folk härifrån”. Hon känner sig inte naturlig i den drogfria världen och dras mer till människor som har problem med droger.

De flesta i Skårners (2001) undersökningen drömde om att förändra sitt liv, men många, särskilt de aktiva missbrukarna, såg inte så många möjligheter till förändring. Det skulle gärna vilja förändra sitt sociala nätverk eller utöka det och denna önskan av förnyelse måste ses mot bakgrunden av den påbörjade eller ämnade förändringen av livet som missbrukare mot ett liv utan drogmissbruk. Med utgångspunkt i Skårners resonemang måste alltså motivationen och viljan till att ta steget mot ett drogfritt liv finnas för att en förändring av det sociala nätverket ska kunna komma till stånd. För Nicole är en

utveckling av det sociala nätverket inte aktuellt eftersom hon inte drogat färdigt och därmed inte är i fas till att förändra sin livsstil. Carlos visar, genom att han bryter med sina aktiva vänner, att han är redo för en förändring av sitt liv och därmed öppnas en möjlighet att utveckla ett nytt socialt nätverk.

Livsstilen skapar livssituationen. Genom att leva som man gör utgör livsstilen situationen som människan befinner sig i. Med Skårners (2001) resonemang om förändring av sociala nätverk och med avstamp i Kristiansen (2000) tar vi oss in i frågan om makt. Kristiansen använder sig av Waldorfs (1983) tankar och menar att när en människa ger upp en gammal livsstil och skapar en ny kan det medföras lika många problem som det löser. Detta belyser de facto att ta sig ur ett missbruk är en sak, medan att hålla sig borta från det är den verkliga svårigheten. Har missbrukaren makten över drogen eller tvärtom? Har missbrukaren makt över förändring mot ett drogfritt liv? Vilket inflytande har missbrukaren på sin livssituation?

Susanne tycker inte att hon har inflytande över sin livssituation, inte mycket i alla fall. Hon har svårt att svara på om hon haft inflytande över hennes liv eftersom hon aldrig har brytt sig om sitt liv eller varit intresserad av att sluta droga tidigare. Nu har hon viljan att sluta och är motiverad till behandling och säger att *"... bara att jag överhuvudtaget är här"*. Det visar på att hon haft inflytande på sig själv genom att bemästra drogsuget och stanna kvar i behandlingen. Carlos menar att han inte har något inflytande alls. *"Alltså vad som helst kan hända liksom. Det gäller bara att jag träffar en fel människa, vid fel tidpunkt så är jag där igen... Jag styr över mitt eget liv men, mår jag dåligt just då när jag träffar den människan så kan det leda till att jag tar mitt första bloss igen. Som kan leda till att jag får ångest av det å så måste jag röka ännu mer för att ta bort ångesten. Och så är jag där igen"*.

Det finns en viss tvetydighet när det gäller inflytande. Å ena sidan menar Carlos att han inte har något inflytande över drogen men å andra sidan har han haft inflytande över sin livssituation då han valt att be om hjälp för sitt missbruk. Även om farhågorna för ett återfall är stora så ser Carlos ändå positivt på framtiden och ser fram emot ett nyktert liv.

Han har redan planer på att starta eget företag och att umgås mer med sin fru. I likhet med Carlos känner Åke en maktlöshet inför drogen ”... *de var knarket som styrde mig, det var inte jag som styrde knarket. Det är en jävla lögn att folk säger det; aah jag styr knarket. Bullshit! För till 100 % är det knarket som styr människan.*” De båda skiljer sig åt då Åke inte vill ta omvägar i stan för att undvika att stöta på aktiva missbrukare. Han har en ovilja att låta sitt förflutna styra över honom och han vill kunna röra sig fritt i stan. Carlos styrs av sin tid som missbrukare men har ändå tagit kontroll över sin framtida identitet som nykter då han väljer att bryta alla banden med sin missbrukaridentitet. Således blir det en paradox maktskiftning. Å ena sidan är vissa av individerna maktlösa inför den gamla missbrukssfären å andra sidan finns det flera möjligheter att inför framtiden ta kontrollen över sitt nyktra liv. Denna maktskiftning förekommer hos fler än Carlos. Robert, Susanne, Cissi och Linda pratar också om att klippa banden, flytta eller skaffa sig nya sociala relationer. De ser en möjlighet att förändra sin livssituation men är ändå reserverade i sina framtidstankar. Linda menar att man får ta en dag i taget och ha realistiska drömmar. Sven har uppgett att han är maktlös under heroinet och att han är i behov av subutex för att klara av drogsuget. Vår tolkning är att Sven inte har makten att välja att leva utan subutex. Hans inflytande på sin livssituation blir således begränsad till att stanna kvar i subutexprogrammet.

Vi tolkar Nicole som om hon har makt och inflytande på sitt liv inom missbrukssfären. Makt i form av att hon är självständig och säger sig kunna leva sitt liv precis hur hon vill. Inflytandet visar sig i hennes sätt att försörja sig. Hon behöver inte prostituera sig och hon har dessutom lätt för att få tag på amfetaminet. Inom ramen för hennes sociala nätverk som innefattas av henne, socialtjänsten, LVM- hemmet och hennes familj har hon mindre inflytande. Hon säger själv att hon inte har något liv så länge hon sitter inlåst och hon ger inte uttryck för att har någon makt att påverka vad som kommer att hända närmast.

Robert berättar om sitt inflytande både i sitt missbruk och efter han bestämt sig för att sluta. Som aktiv hade Robert stort inflytande eftersom han var langare. ”*Jag har alltid varit en person som ville stå i centrum och det använde jag också i mitt missbruk.*”

Likadant gör jag det nu också fast på ett annat sätt". Robert menar att han idag kan förändra saker på ett mer positivt sätt och känner att han har inflytande på sitt drogfria liv. *"Jag kan vara med och styra på vilket sätt jag vill ha mitt liv."* Robert ser en tydlig skillnad på sig själv nu och från tiden som aktiv. *"Jag tror ju på mig själv idag och att jag tar ansvar för mitt eget liv. Det är den som är den största biten. Att jag tycker om mig själv det är jätteviktigt"*. Robert har haft makten att förändra sin situation. Denna förändring var möjlig då han har ett stabilt nätverk som han har byggt upp runt sin drogfrihet. Snart efter Roberts uppbrott från amfetaminen började han själv arbeta med aktiva missbrukare. Detta arbete ser han som en motivering till att hålla sig drogfri.

Sammanfattningsvis finner vi likheter mellan vår och Skårners (2001) studie. Våra respondenter vill förändra sin livssituation och utveckla sitt sociala nätverk. På så vis har de möjlighet att ha inflytande på sitt drogfria liv. Den enda av våra intervjupersoner som har en mindre möjlighet till förändring är Nicole eftersom hon tillskriver sig själv en identitet som missbrukare. Därmed ökar svårigheten att skapa ett drogfritt socialt nätverk. Susanne, Cissi och Robert menar att de har inflytande över sin livssituation då de betonar att det handlar om att själv vilja sluta missbruka. Enligt dem måste motivationen komma inifrån vilket visar på att missbrukaren har inflytandet över sin livssituation genom att själv välja vägen mot ett drogfritt liv. Carlos och Åke pratar en hel del om risken med återfall och maktlösheten inför narkotikan men känner ändå att de har kontrollen att styra sina liv i rätt riktning

Vi vill knyta ihop säcken kring maktlöshet, inflytande och livssituation genom att citera Robert. *"Jag har insett, jag ser ju det här som, jag ser det som en resa som jag gjorde. Jag orkade komma på det här tåget va och idag har jag klivit fram i vagnarna, så nu har jag kommit fram jag är inte på sista vagnen men jag är i mitten på vagnsätet och jag ska fram till loket så jag kan styra mitt liv. Men jag är på väg dit. Idag är jag nästan så att jag är med eldar så här så att jag kan vara med att styra på vilket sätt jag vill ha mitt liv. ... Jag tar olika steg. Först och främst blir jag drogfri va, då orkar jag hoppa på den här vagnen, den sista vagnen och trillar jag av den här vagnen va så tror jag inte att jag har ork att springa ikapp detta tåg igen"*. Citatet ger en målande bild av våra

intervjupersoners syn på vägen mot ett drogfritt liv. De har visat känslor av maktlöshet inför drogen men också förmedlat framtidstro och delat med sig av vad de tror och tänker om sin livsstil.

6 Avslutande diskussion

Inledningsvis vill vi lyfta fram uppsatsens syfte och frågeställningar för att belysa våra resultat samt diskutera vad dessa säger oss. Vårt syfte har varit att undersöka vilka faktorer som brukaren anser sig vara i behov av för en väg ut ur ett narkotikamissbruk. För att besvara syftet frågade vi våra respondenter följande; Vad behövs från såväl missbrukarens som samhällets sida för att en väg ut ur ett missbruk skall vara möjligt? Vilka erfarenheter från att sluta med narkotika har missbrukaren haft och vad har uppbrottet berott på? Vilka upplevelser har brukaren av bemötandet från samhället? Hur beskriver brukaren sitt inflytande på sin livssituation?

För att sammanfatta resultatet av vårt syfte vill referera till de tre begrepp som vi har kunnat utkristallisera ur vårt empiriska material. "Motivation" har visat sig vara avgörande för att lyckas bryta ett missbruk. För att bli motiverad krävs det att verkligen vilja själv. Det går inte att sluta för någon annans skull eller för att man är omhändertagen mot sin vilja. Det handlar om att vilja ta ansvar för sitt eget liv. "Viljan" och "motivationen" hänger samman med att fylla "hålen". Efter ett uppbrott är det ytterst viktigt att hitta någon utfyllnad av hålen som drogmissbruket lämnat. Arbete, hobby eller någon annan typ av sysselsättning är av stor betydelse. Likaså skapandet av ett nytt socialt nätverk och en identitet som drogfri. Trygghet i form av ett eget hem är A och O för att inte riskera att återfalla i missbruk. Det är uppenbart att det inte är möjligt att vara bostadslös eller bo med aktiva missbrukare om man vill sluta med narkotika.

Vi har valt att plocka fram tre centrala teman inom ramen för socialt arbete med drogmissbrukare som vi tycker är viktiga att diskutera vidare. Eftersom respondenterna är den viktigaste informationskällan vill vi betona och förmedla vad de tycker har varit av störst intresse att diskutera i intervjuerna. Först och främst handlar det om bemötandet från socialtjänsten. Det har visat sig att intervjupersonerna tror att det spelar roll beroende

på vem man är och vilken bakgrund man har. Faktorer som ålder och tidigare insatser tros ha betydelse i vilket bemötande och vilken hjälp man får. Som vi har nämnt är Åkes känsla att det inte satsas så mycket på äldre missbrukare. Han fick knyta egna kontakter för att få plats på en behandling. Är det så att man ger upp hoppet för de äldre missbrukarna? Är deras livsuppgifter inte lika mycket värda? Vi tycker att varje människa är unik och ska behandlas därefter. Därför bör alla ha lika stor chans att få önskade stödinsatser.

Resultaten i vår studie har gett upphov till reflektioner kring behandlingsmöjligheter. En fråga som väcktes under tiden vi gjorde våra intervjuer var om man kunde ”prata” sig till en behandling. Robert, Cissi och Åke hade, till skillnad från Sven, Linda och Carlos, en verbal förmåga och gav intryck av att ha en god kommunikationsförmåga. Vi frågade Robert och Åke om de trodde att deras förmåga att tala för sig hade haft inflytande på hjälpinsatserna som de fått från omgivningen. Åke berättar att han tror att så är fallet medan Robert är mer säker. Han har hela tiden varit påstridig både vad gäller arbete och bostad. Ska det vara möjligt att hjälpen du får är beroende på din förmåga att kommunicera? Vi tycker att detta har sina för och nackdelar. Cissi har dragit fördel av sin verbala förmåga och på så vis skapat sig inflytande över sin livssituation. Vi menar att det är bättre att individen själv uttrycker vad han eller hon anser sig vara i behov av än att någon annan drar slutsatser om vad som är bäst för den berörda individen. Därmed vill vi betona vikten av att faktiskt fråga vad han eller hon vill med sitt liv. För de som har svårare att kommunicera blir det desto viktigare att de får vara med att delta i besluten kring dem. Annars finns det risk för att de känner sig maktlösa. Det är trots allt individen som ska motiveras för att bli drogfri och då är eget inflytande av stor betydelse för att rätt hjälp skall kunna ges. Med detta anser vi att den verbala förmågan inte får bli avgörande för bemötandet missbrukaren får eller för hans eller hennes framtid.

Något som hårt kritiserats är väntetiden från det att missbrukaren tagit steget och önskat hjälp till dess att den faktiskt verkställs. Flera av våra respondenter uttrycker missnöje över att inte få något stöd under den tiden som de fått gå och vänta på behandling. Under denna väntetid riskerar missbrukaren att återfalla eller tappa sin motivation. Vi tycker att

det ska finnas en direkt stödinsats när missbrukaren bestämmer sig för att bryta med missbruket. Att vara lämnad till att fortsätta vara bostadslös, vara utan ett tryggt nätverk och/eller vistas i missbruksmiljöer är inte mänskligt. Därför måste det satsas mer på snabba insatser under tiden som missbrukaren väntar på behandlingsplats. Vi fick förslag från våra respondenter på stödjande samtal, drogfritt boende och en mindre dos subutex. De anser att dessa insatser skulle kunna hjälpa dem att upprätthålla motivationen efter en avgiftning.

Vi har fäst uppmärksamhet vid respondenternas kunskap och upplevelser av socialtjänsten. Denna kunskap kommer vi att ta med oss ut som blivande socialarbetare. Vi hoppas att vi har förmedlat värdefull fakta för andra, både studenter och yrkesverksamma. Det hade vidare varit intressant att göra en uppföljning av våra intervjupersoner för att se om framtiden har blivit så som de velat att den ska bli. Förhoppningsvis skulle en sådan studie ytterligare öka förståelsen för vad som behövs för att lämna ett narkotikamissbruk.

7 Referenser

Andersson, B & Hilde, M (1993). *Förändringens väg. Självförståelse och strategier i frigörelsen från drogmissbruk*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds Universitet.

Biernacki, P (1986). *Pathways from Heroin Addiction: Recovery without treatment*. Philadelphia: Temple University Press.

Blumer, H (1969). *Symbolic interactionism*. Englewood Cliffs: Prentice – Hall.

Brill, L (1972). *The De-Addiction Process*. Springfield: Charles C Thomas.

CAN (2005). *Drogutvecklingen i Sverige. Rapport 2005*. Stockholm: CAN rapport 91.

Hedin, U-C & Månsson, S-A (1998). *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitution*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Klefbeck, J & Ogden, T (2003). *Barn och Nätverk*. Stockholm: Liber AB.

Kristiansen, A (2000). *Fri från narkotika. Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Stockholm: Bjourner och Bruno AB.

Kristiansen, A & Svensson, B (2004). *Byråkrati och narkomani går inte ihop. Livsvillkor och vårderfarenheter hos kvinnor och män som använder narkotika*. Stockholm: Mobilisering mot narkotika.

Kvale, S (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund : Studentlitteratur.

McIntosh, J & McKeganey, N (2002). *Beating the dragon*. Harlow. England: Prentice Hall.

Mead G, H (1976). *Medvetandet, jaget och samhället*. Lund: Argos

Merriam, S B (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Mossberg, L & Änggård, E (1978). *Missbrukskarriären. En litteraturstudie*. Stockholm: Institutionen för alkohol- och narkotikaforskning.

Nordström, C & Thunved, A (2005). *Nya sociallagarna*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Payne, M (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.

Skårner, A (2001). *Skilda Världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.

Stephens, R C & Cottrell, E (1972). A Follow-up Study of 200 Narcotic Addicts Committed for Treatment under the Narcotic Addict Rehabilitation Act (NARA). *British Journal of Addictions*, 67:45-53.

Svensson, B (1998). "Missbruk" i Denvall, V och Jacobson, T (red.) *Vardagsbegrepp i socialt arbete*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Svensson, B (1996). *Pundare, jonkare och andra. Med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Svensson, B (2005). *Heroinmissbruk*. Lund: Studentlitteratur.

Trulsson, K (2005). "Missbrukarfamiljen och samhället – ett kultursociologiskt perspektiv" i Hilte (red.) *Kön, behandling och kunskap. Om olika vägar ut ur missbruk och social marginalisering*. Lund: Studentlitteratur.

Vaillant, G E (1966). A 12-year follow- up study of New York narcotic addicts. The relation of treatment and outcome. *Am Journal of Psychiatry*, 122:727-737.

Waldorf, D (1983). Natural Recovery from Opiate Addiction: Some Social-Psychological Process of Untreated Recovery. *Journal of Drug Issues*, Vol. 13, number 2, s 237-280.

Winick, C (1962). Maturing out of narcotic addiction. *Bulletin on Narcotics*, 14: 1-7.

Bilaga 1: Brev till institutioner m.fl.

Hej!

Vi är två socionomstudenter från Socialhögskolan i Lund som precis har påbörjat vårt uppsatsskrivande. Vi har de senaste tio veckorna läst kursen socialt arbete med inriktning på drogmissbruk. Vi har valt uppsatsämne utifrån vårt intresse av problematiken kring att sluta med narkotika.

För att kunna genomföra vår studie behöver vi intervjupersoner och därför skickar vi denna intresseförfrågan till er i hopp om att ni har möjlighet att låta oss komma och intervjua någon eller några av era gäster. I vår studie ämnar vi att undersöka vägen ut ur missbruk ur ett brukarperspektiv. Vårt urval av intervjupersoner är avgränsat till män och kvinnor som är 20 år eller äldre och har amfetamin eller heroin som huvuddrog.

Vi bifogar en reviderad upplaga av vår uppsatsplan för att ge så bred bild som möjligt av uppsatsprocessen. Detta är också med hänsyn till att ge intervjupersonerna så mycket information som möjligt om intervjun. Vi hoppas att ni vidarebefordra denna förfrågan till era gäster och vi bifogar även ett brev till dem som vill medverka.

Vi önskar att genomföra intervjuerna mellan perioden 6/4 till 20/4 2006. Vi har möjlighet att utföra intervjuerna så väl dag- som kvällstid.

Vi kommer att följa upp detta brev genom att ringa er. Har ni några frågor eller undringar är ni välkomna att kontakta någon av oss.

Med vänliga hälsningar

Sandra Nilsson
(kontaktupplysningar)

Melina Tirone

Bilaga 2: Brev till respondenterna

Hej!

Tack för visat intresse!

Vi heter Sandra Nilsson och Melina Tirone och vi studerar vid Socialhögskolan i Lund. Vi är nu inne på vårt sista studieår och vi har precis påbörjat arbetet med vår C-uppsats kring ämnet missbruk. I vår bifogade uppsatsplan beskriver vi närmare varför vi valt att studera vägen ut ur missbruk. Vi vill gärna ta del av Dina upplevelser av och tankar kring vad som behövs för en väg mot ett drogfritt liv. Vi anser nämligen att Du har värdefulla tankar och idéer samt en verklighetsförankrad bild och detta vill vi ta lärdom av samt förmedla.

Under intervjun skulle vi gärna vilja använda oss av bandspelare så att inget av det Du säger missuppfattas och för att en bandinspelning skulle underlätta vårt arbete. Vi är de enda som kommer att arbeta med det inspelade materialet. I den färdiga uppsatsen är Du så klart garanterad anonymitet och den inspelade intervjun kommer att raderas.

För att du skall kunna förbereda Dig och vara på det klara om intervjuns innehåll så har vi skickat med en guide över olika teman som vi kommer att utgå ifrån i våra frågor. Vi beräknar att intervjun kommer att ta cirka en timme. Att Du har visat ditt intresse betyder inte att Du har bundit upp dig till någonting. Du kan välja att avstå från att medverka i intervjun när Du vill.

Vi kommer inom kort att kontakta Dig för datum och tid för intervjun. Vi ser fram emot att få träffa Dig. Har Du några frågor är Du välkommen att kontakta någon av oss.

Med vänliga hälsningar

Sandra Nilsson

Melina Tirone

Bilaga 3: Intervjuteman

Missbrukslivet

- drogens betydelse
- sociala kontakter och nätverk
- miljö

Vägen ut ur missbruk

- behandlingserfarenheter
- egna alternativ till att sluta missbruka
- inflytande på den egna livssituationen

Drogfritt liv

- tankar och funderingar kring livssituationen
- betydelsefulla faktorer för ett drogfritt liv
- framtidsvisioner

Bilaga 4: Intervjuguide

Basuppgifter:

Kön

Ålder

Etnisk bakgrund

Civilstånd

Bakgrund:

Sysselsättning/fritid

Utbildning

Boende

Socialt nätverk:

Lever med? Vänner? Arbetskamrater? Familj? Betydelsefulla personer i den drogfria världen respektive i världen med droger? Är någon mer betydelsefull än någon annan? Vem skulle kunna vara ett stöd för dig i vägen mot ett drogfritt liv?

Myndigheter:

Vilka myndigheter har du kontakt med? Skäl till kontakt? Önskar mer kontakt? Hur skulle kontakterna kunna se ut? Hur tycker du att du blir bemött av samhället/myndigheter? Önskar du att bemötandet vore annorlunda?

Missbruk:

Typ av missbruk

Debutålder/varaktighet

Vad är positivt med livet med narkotikan? Vad är det största hindret till att du lämnar detta?

Missbruksläget:

Hur ser missbrukssituationen/livssituationen ut idag?

Berätta om en dag i ditt liv? Hur ser en vanlig vecka ut för dig? Hur skulle du vilja att det såg ut? Nämn något som du skulle kunna göra för att göra denna förändring? Vad skulle någon annan kunna göra?

Livsinställning:

Hur vill du att din livssituation ser ut om ett år/inom den närmsta framtiden?
Förbättring/försämring? Vilket värde har det för din livssituation?

Vad är viktigast för att det skulle kunna ske en förbättring?

Om du fick fantisera fritt hur skulle dröm sceneriet för din väg ut ur missbruket se ut?
Vilka faktorer saknar du i det samhället?

Vårderfarenheter:

Har du fått vård/behandling för ditt missbruk? Om ja: kan du beskriva den vården?
Varför fungerade den inte? Vad saknade du i vården för att du skulle kunna fortsätta att vara drogfri?

Har du förtroende för missbrukarvården? Om ja: vad är det som är bra? Om nej: varför inte?

Hur beskriver brukaren sitt inflytande på sin livssituation?

Vad upplever brukaren att det krävs av honom eller henne och av samhället för att ta steget att sluta missbruka? Vad behövs för att förbli drogfri?

Uppbrott:

För samtliga respondenter

A. Har du slutat med narkotikan tidigare? Har du försökt att sluta missbruka tidigare? I vilken situation började du att fundera på att sluta? Vad påverkade dina tankar om att sluta? Hur kändes det att tänka på ett nyktert liv? Hur länge funderade du? Har du funderat under flera perioder? Vem eller vilka i din omgivning var viktiga när du skulle sluta med narkotikan?

Alt. För de som inte är i behandling

B. Har du funderat på att sluta missbruka? Hur tänker du dig att situationen ser ut då? Hur länge har du funderat på att sluta missbruka? Har du tänkt på det mer än en gång? Hur känns det när du tänker på ett nyktert liv?

Alt. För de som är i behandling

C. Vad var det som fick dig att försöka sluta missbruka? Hur såg situationen ut då du bestämde dig för att söka hjälp? Vad påverkade dina tankar om att sluta? Hur känns det att tänka på ett nyktert liv? Hur länge funderade du innan du sökte vård? Har du funderat under flera perioder? Har du slutat med narkotika tidigare? Om ja: fortsätt med frågorna under a.

